

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО)
РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

**«Формування історичної
компетентності засобами ІКТ»**

студента IV курсу, групи СОІз–41
спеціальності 014.03 Середня
освіта

(Історія)

Косило Макар Анатолійович

Керівник:

Галицька-Дідух Тамара

Вячеславівна, кандидат
історичних наук, доцент

Рецензент:

Паска Богдан Валерійович,

кандидат історичних наук,
старший викладач

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Івано-Франківськ – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. Сутність історичної компетентності	7
РОЗДІЛ 2. Стратегії розвитку історичної компетентності: методичні підходи.....	18
РОЗДІЛ 3. ІКТ як навчальний інструмент формування історичної компетентності: практичний аспект.....	38
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ	80

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна освіта стрімко інтегрується у глобальний контекст, активно використовуючи передові технології. Цей шлях розвитку, закріплений на законодавчому рівні, визначає інформатизацію як ключовий напрямок розвитку освіти у XXI столітті. Зокрема, 8 липня 2022 року Верховною Радою України було прийнято постанову «Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 2022-2024 роки». У Концепції Нової української школи вказано, що «метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності» [28, с. 5].

Формування історичної компетентності є одним із ключових завдань сучасної освіти. В умовах інформаційного суспільства, де доступ до знань став безпрецедентно простим, використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) набуває особливого значення. ІКТ не лише полегшують доступ до величезної кількості історичних джерел та матеріалів, але й сприяють розвитку критичного мислення, аналітичних здібностей та творчих підходів до вивчення історії.

Наукова актуальність цієї роботи проявляється у дослідженні методичних підходів та виборі сучасних технічних засобів навчання для формування в учнів складників історичної компетентності. Розглянуті методичні особливості дозволяють вчителям зрозуміти, як оптимально використовувати ці технічні засоби для досягнення освітніх цілей.

Обрана тема є актуальною також через відсутність достатньої кількості систематизованої літератури, яка б детально висвітлювала методичні аспекти формування історичної компетентності з використанням ІКТ та онлайн-сервісів з використанням штучного інтелекту.

Об'єкт дослідження – історична компетентність.

Предметом дослідження є методи і прийоми формування історичної компетентності засобами ІКТ.

Мета дипломної роботи полягає в глибокому вивченні методів, прийомів та сучасних технічних засобів навчання для формування складових історичної компетентності.

Згідно з поставленою метою виникають наступні **завдання**:

- визначити сутність поняття історична компетентність та її складових;
- розкрити методичні рекомендації по формуванню окремих умінь, що входять в структуру складових історичної компетентності;
- розкрити та продемонструвати практичні можливості застосування інформаційно-комунікаційних технологій при формуванні історичної компетентності.

Стан наукової розробки. Державний стандарт базової середньої освіти визначає історичну компетентність як одну з ключових, необхідних для формування відповідального громадянина, здатного до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству. Концепція Нової української школи (НУШ) підкреслює важливість формування компетентностей для успішної самореалізації в суспільстві, серед яких велику роль відіграє предметна компетентність. НУШ пропонує особистісно-орієнтовану модель освіти, яка враховує індивідуальні потреби та інтереси учня.

Питання теоретичних положень, що характеризують підхід у шкільній історичній освіті, характеристики окремих складових компетентності та підходів до формування історичної компетентності стала предметом праць дослідників компетентнісно-орієнтованого навчання. Зокрема, О. Пометун, К. Баханова, В. Власова, П. Мороза, Ю. Малієнко тощо. Всебічний розгляд сутності історичної компетентності, аналіз можливих підходів формування складників історичної компетентності було здійснено в методичному посібнику авторства Олени Пометун «Компетентнісно-орієнтована методика

навчання історії». Питання формування складних умінь та необхідних навичок, що входять в структуру історичної компетентності із застосуванням різноманітних методів, прийомів та засобів навчання розглянуто в методичному посібнику авторства Ю. Малієнко. «Методика компетентнісно-орієнтованого навчання всесвітньої історії у 7-му класі», Баханова «Сучасна шкільна історична освіта: інноваційні аспекти», в статті Власова «Прийоми формування хронологічного складника історичної предметної компетентності учнів основної школи» знаходимо тезисний виклад прийомів, необхідних для формування складних умінь хронологічного складника. Загальні аспекти залученості когнітивних процесів під час формування хронологічної компетентності та прийомів роботи з ними описала Т. В. Малецька у своїй статті «Когнітивний розвиток як чинник формування хронологічних знань підлітків у процесі вивчення історії». В навчально-методичному посібнику Галини Стефанюк Розвиток історичного мислення на уроках історії пропонується до уваги дієві методи та прийоми навчання, що сприяють формуванню логічного та історичного мислення учнів. Не дивлячись на рівень рівень теоретичної і практичної розробленості, недостатньо розглянутий такий аспект, як формування історичної компетентності засобами інформаційно-комунікаційних технологій та онлайн-сервісів з використанням штучного інтелекту.

Методологічну основу дослідження складає компетентнісний підхід в українській освітній системі. Для досягнення поставлених цілей та перевірки початкових положень, було використано різні методи дослідження. Серед теоретичних методів можна виділити логічний та історичний метод, системний аналіз, дедукції та індукції, а також аналіз проблеми формування історичної і компетентності на уроках історії з використанням ІКТ.

Наукова новизна. Вперше проаналізовано можливості використання ШІ у навчанні історії, зокрема, у контексті формування історичної компетентності. Розглянуто та обґрунтовано потенціал використання технологій штучного інтелекту (ШІ) для формування історичної

компетентності учнів. Це відкриває нові перспективи в освітньому процесі, виходячи за рамки традиційних методів та інструментів.

Практичне значення дослідження у використанні даного матеріалу при підготовці до семінарських занять, при написанні наукових публікацій та при підготовці до уроків під час проходження педагогічної практики.

Структура дослідження зумовлена змістом роботи та поставленою метою та завданнями. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури, додатків.

РОЗДІЛ 1

СУТНІСТЬ ІСТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Сучасний світ з дня у день змінюється. Щодня виникають нові тенденції та реалії, які кардинально змінюють буденність. Для того, щоб втриматись на плаву в цьому динамічному світі, людина повинна володіти певним комплексом цінностей, знань, умінь та навичок. Сучасна освітня система освіти, враховуючи запит суспільства та сучасні тенденції, акцентує увагу на необхідності підготовки молодого покоління до життя та роботи в умовах швидкозмінного світу.

Компетентнісний підхід в освіті ставить на перше місце не просто накопичення знань, а формування умінь, які учень може застосовувати на практиці. Відповідно компетентною є школяр, який здатен використовувати свої знання та навички для вирішення реальних проблем у дорослому житті.

Навчальний процес спрямований на формування різнобічних компетентностей учня, які можна класифікувати за сферами їх прояву:

- а) ключові – пов'язані зі спільним освітнім процесом;
- б) міждисциплінарні – пов'язані з окремими навчальними предметами;
- в) предметні – ті, що пов'язані з одним навчальним предметом [18, с. 5].

Важливо підкреслити, що освітній процес не обмежується лише розвитком загальних компетенцій, визначених освітніми стандартами. Він також спрямований на формування та вдосконалення галузевих компетенцій, які відображають специфічні знання та вміння, необхідні для успішної діяльності в конкретній предметній області.

У динамічному світі, де минуле й сучасне переплетені, а локальні події знаходять відгук у найвіддаленіших куточках планети, роль знань про історію та суспільство стає дедалі важливішою. Саме тому громадянська та історична освітня галузь відіграє ключову роль у формуванні особистості нового покоління – покоління свідомих, відповідальних та активних громадян. Освітня галузь «Громадянська та історична освіта» має на меті виховати

всебічно розвинену особистість, яка володіє знаннями про минуле та сучасне, розуміє глобальні та локальні процеси, має активну громадянську позицію та поважає цінності демократії [33, с. 33]. Дана мета освітньої галузі реалізується через обов'язкові результати навчання або ж компетентнісний потенціал. З метою уніфікації та кращого розуміння, пропонуємо більш ґрунтовно окреслити поняття «історична компетентність», адже наразі в методичній літературі воно подається не систематизовано.

Тетяна Ремех в своїй статті «Розвиток історичної компетентності десятикласників засобами підручника історії України» наступним чином трактує сутність предметної історичної компетентності: «...спроможність учня самостійно осмислювати історію й культуру України в контексті світового історичного процесу та адекватно оцінювати соціальний і моральний досвід минулих поколінь» [56, с. 246]. О. Пометун стверджує, що історична предметна компетентність – це здатність учня до самостійного осмислення історії і культури України в контексті світового історичного процесу та адекватної оцінки соціального та морального досвіду минулих поколінь [31].

Як зазначає Петро Мороз, «історична предметна компетентність учнів – це здатність учня самостійно пізнавати, осмислювати та оцінювати минуле України та світу, соціальний й моральний досвід минулих поколінь. Ця здатність ґрунтується на знаннях, ціннісних орієнтирах і досвіді, набутих під час навчання шкільного предмета історії...» [27, с. 211].

Юлія Малієнко в своїй статті наступним чином тлумачить визначення історична компетентність: «На наш погляд, історична компетентність є інтегральним показником діяльності учнів та формується з хронологічного, просторового, інформаційного, логічного, аксіологічного складників – різнобічних навчально-пізнавальних умінь школярів, спрямованих на опанування учнями відповідних елементів історичного змісту, вироблення ними власного ставлення до фактів і постатей певної історичної доби» [22, с. 93].

Попри те, що в Державному стандарті базової середньої освіти історична компетентність не трактується як багатоструктурний навчальний показник, однак інтуїтивно розглядаємо його як інтегральну складову, себто структурні частини предметної компетентності (згідно Державного стандарту обов'язкові результати).

Навчальна програма для закладів середньої освіти виділяє наступні структурні частини (обов'язкові результати) історичної компетентності:

Таблиця 1.1

Структурні частини історичної компетентності згідно Державного стандарту базової середньої освіти

Компетентність	Визначення
Хронологічна	мислить історико-хронологічно, орієнтується в історичному часі, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами і процесами, діяльністю людей та її результатами в часі, виявляє зміни і тривалість у житті суспільства.
Просторова	мислить геопросторово, орієнтується в соціально-історичному просторі, виявляє взаємозалежність розвитку суспільства, господарства, культури і навколишнього природного середовища
Інформаційна	мислить критично, працює з різними джерелами інформації та формулює історично обґрунтовані запитання.
Логічна	мислить системно, виявляє взаємозв'язок, взаємозалежність та взаємовплив історичних подій, явищ, процесів, постатей у контексті відповідних епох; розуміє множинність трактувань минулого і сучасного та зіставляє їхні інтерпретації.

Аксіологічна	усвідомлює власну гідність, реалізує власні права і свободи, поважає права і гідність інших осіб, виявляє толерантність, протидіє проявам дискримінації.
--------------	--

Вважаємо за доцільне більш ґрунтовно проаналізувати структурні частини історичної компетентності.

Час – головний фактор історії, що визначає послідовність подій та їх зв'язок з минулим і майбутнім. Хронологія, як наука про вимірювання часу, встановлює дати історичних подій, визначає час створення джерел, тривалість та періодизацію історичних процесів. У шкільному курсі історії особливого значення набуває розвиток хронологічної компетентності учнів, яка є важливою складовою їх історичної освіти [18, с.5].

К. Баханов, провідний український вчений, визначає такі хронологічні вміння учнів, що складають основу хронологічної компетентності: «створювати часові асоціації; виділяти точку відліку часу; виділяти етапи історичних подій та процесів; порівнювати події за часом та тривалістю; визначати наступність подій у часі; відносити дати та події до історичних періодів та епох; тлумачити хронологічні поняття; виявляти ієрархічність подій та тривалість процесів» [15, с. 83].

Враховуючи структуру історичної свідомості, видатний український дослідник В. Власов визначає такі ключові компоненти хронологічної компетентності: «...встановлювати події за датами або дати за подіями, співвідносити події та дати (дати та події); події (або дати) зі століттям (або тисячоліттям), його початком (чи половиною) та кінцем, встановлювати тривалість події, віддаленість її від сьогодення, вміння встановлювати синхронність подій, явищ, процесів, вміння встановлювати синхронність подій, явищ, процесів, співвідносити історичні факти (події, явища, процеси) з періодами / епохами, факти-події з явищами, процесами...» [8, с. 1].

Хронологія відіграє суттєву роль у системі історичної освіти, вимагаючи від учнів систематичної праці та використання різноманітних методів і засобів навчання. Одним з базових етапів розвитку хронологічних вмінь є навичка рахувати роки. Це включає встановлення послідовності подій за їх датами, взаємозв'язок дат та подій зі століттями або тисячоліттями, оцінку тривалості подій та їх віддаленості від сьогодення. Виховання таких навичок передбачається на етапі навчання учнями 5-го класу, після чого вони поступово ускладнюються та розширюються у 6-му класі. За словами Власова, на 5-6 класи учні повинні навчитися встановлювати послідовність кількох подій у межах окремого тематичного блоку. Високий рівень навчальних досягнень учнів 6-го класу передбачає здатність встановлювати синхронність подій або явищ у різних країнах [8, с. 1-2; 18 с. 7].

Встановлення хронологічної послідовності подій, явищ та процесів є основоположною навичкою у вивченні історії. Формування цього вміння починається ще у 5 класі, коли учні вчать розташовувати події на часовій шкалі. Згодом, у 7-9 класах, ця навичка ускладнюється та вимагає від учнів розуміння причинно-наслідкових зв'язків між історичними подіями [18, с. 7]

Розуміння часових понять є необхідною основою для формування хронологічних знань у семикласників. Це включає усвідомлення послідовності, тривалості та одночасності історичних подій, явищ та процесів. Учні повинні навчитися орієнтуватися у часовому просторі, в якому ці події відбувалися. Наприклад, розуміти тривалість Середньовіччя, час, який тривали війни, або як вимірювали час у середньовічних містах та селах. Розвиток такого часового сприйняття є ключовим для формування цілісної картини історії, що дозволяє учням зрозуміти не лише окремі події, а й загальний хід історичного розвитку людства [23].

Учні середньої школи поступово опановують навичку зіставлення історичних фактів з різних періодів та епох, а також співвіднесення окремих подій з ширшими історичними явищами та процесами. Особлива увага приділяється закладанню цього фундаменту в 5-7 класах. У 8-9 класах

відбувається подальше вдосконалення цих умінь, враховуючи особливості навчальних програм з історії та вікові особливості мислення учнів [18, с. 7].

Крізь віки та епохи географічне положення держави, природні умови, сусідство фактично диктували країні бути їй чи ні. Географічний аспект дотепер відіграє в сучасному світі велику роль: від того, що вирощувати на своїй землі, видобувати та відповідно експортувати до того, які торговельні шляхи проходять через твою територію – все це впливає на економічний розвиток, політичний курс, культурну самобутність та місце країни у світі.

У статті «Просторова компетенція й картографічні вміння та навички у шкільних курсах історії» О. Фідря наголошував, що жодного уроку без карти чи інших картографічних засобів не можна проводити.

За Дмитром Десятовим «...під просторовою компетентністю ми розуміємо знання, уміння, досвід і ціннісні орієнтації учнів, що на науковому рівні забезпечують розуміння простору як основи розвитку історичного процесу. Ядро просторової компетентності становлять уміння, що забезпечують орієнтацію учнів в історичному просторі, вміння читати історичну інформацію з історичної карти, уміння здійснювати аналіз-синтез просторово-історичних об'єктів та зв'язків в історичному просторі та вміння, що допомагають учням осмислювати й розуміти роль і значення географічного фактора в розвитку історичного процесу» [14, с. 84].

К.Баханов в своїй статті «Запровадження компетентнісного підходу до навчання історії в школі» наступним чином тлумачить визначення просторова компетентність: «Під просторовою компетентністю маємо розуміти складні вміння, що базуються на знаннях і досвіді, та ціннісні орієнтири учнів, що на науковому рівні забезпечують розуміння простору як основи розвитку історичного процесу. Ядро просторової компетентності становлять уміння, що забезпечують орієнтацію учнів в історичному просторі, уміння читати історичну інформацію з історичної карти, уміння здійснювати аналіз-синтез просторово-історичних об'єктів тощо» [3, с. 18].

За словами Мороза, просторова компетентність має дві складові:

- 1) практична: уміння співвідносити історичні події з географією та природою, пояснювати їх причини та наслідки за допомогою карти, характеризувати історичні процеси з урахуванням регіональних особливостей та використовувати карту для вирішення проблемних завдань.
- 2) теоретична: розуміння зв'язку між географією, природою та способом життя людей, впливу геополітичних чинників на суспільні процеси, а також знання про історичні карти та їх використання для аналізу історичних подій [27, с. 212].

Сучасна історична освіта ставить перед собою важливу мету: не лише надати учням знання про минуле, а й забезпечити їх навичками ефективної роботи з інформацією. Це передбачає не тільки засвоєння фактів, а й розвиток здатності критично аналізувати історичні дані.

О. Пометун розглядає інформаційну компетентність, як «здатність учнів працювати з джерелами історичної інформації» [31, с. 25].

Слід підкреслити, що уміння є важливим елементом кожної компетенції. Так, в посібнику під авторством Левітаса Ф. Л., Салати О. О. «Методика викладання історії. Практикум для вчителя» до інформаційних умінь відносять способи діяльності, пов'язані з пошуком, одержанням інформації з різних видів джерел (письмових, образотворчих, речових та ін.), її відтворенням (розповідь, опис, виклад та ін.) і письмовою фіксацією (складання плану, опорного конспекту, тез та ін. [20, с. 60].

За словами Пометун, інформаційна компетентність охоплює такі уміння:

- здатність виявляти упередженість та пояснювати її причини;
- вміння використовувати різноманітні ресурси, включаючи довідкову літературу та Інтернет;
- вміння створювати таблиці, схеми та плани для організації даних;
- здатність самостійно аналізувати та розуміти зміст історичних текстів;
- вміння використовувати інформацію з різних джерел для аналізу подій;
- визнання та прийняття різноманітності поглядів на історичні події;

- здатність висловлювати свої думки щодо історичних фактів, постатей [31, с. 25].

«Логічна компетентність передбачає уміння учнів визначати та застосовувати теоретичні поняття, положення, концепції для аналізу й пояснення історичних фактів, явищ, процесів, а саме: 1) визначати історичні поняття та застосовувати їх для пояснення історичних явищ і процесів; 2) ставити запитання та шукати відповіді; 3) аналізувати, синтезувати та узагальнювати значний обсяг фактів, простежуючи зв'язки і тенденції історичного процесу; 4) визначати причини, сутність, наслідки та значення історичних явищ та подій, зв'язки між ними; 5) визначати роль людського фактору в історії, розкривати внутрішні мотиви і зовнішні чинники діяльності історичних осіб», – зазначає П. Мороз [27, с. 112-113].

За Оленою Пометун, логічний складник історичної компетентності – це «здатність учня аналізувати, пояснювати історичні факти, формулювати теоретичні поняття, положення, концепції» [31, с. 26].

На думку І. Смагіна, логічна компетентність на уроках історії формується «в процесі розумової обробки інформації за законами формальної логіки. Це може виявлятися у співвіднесенні одиничних фактів (подій), персоналій з історичними подіями і процесами та візуальними джерелами; у відборі фактів за певною ознакою та їх групуванні (періодизації); у розпізнаванні фактів (дій, подій, процесів) за певними характерними ознаками чи проявами; у встановленні причинно-наслідкових зв'язків між подіями, процесами та явищами на основі істинності та помилковості суджень; систематизації, групуванні фактів, які пов'язані з характеристикою (діяльністю) історичної особи тощо» [37, с. 2].

Логічна компетентність, на думку Пометун, включає такі уміння:

- «визначати і застосовувати поняття як інструмент пізнання нового;
- співставляти і порівнювати явища і процеси, визначаючи спільне, відмінне та аналогічне;

- визначати причини, сутність, наслідки і значення історичних явищ та подій, суттєві зв'язки й тенденції історичного розвитку;
- формулювати на основі фактів висновки та обґрунтовувати їх, будувати доведення і міркування, зокрема індуктивним та дедуктивним способом;
- аналізувати, синтезувати та узагальнювати значний обсяг інформації у певній системі (в усній, письмовій та наочній формі);
- проводити нескладні дослідження, проектуючи власну діяльність» [31, с. 25].

Як вірно зазначає Наталія Рудічева, поверхневі життєві установки та недостатня моральна освіченість суттєво знецінюють духовні цінності, які формувалися протягом багатьох поколінь. Щоб виправити цю ситуацію, потрібні люди з високими моральними стандартами та здатностями, які допоможуть суспільству досягти нового етапу свого розвитку [36, с. 1]. На вирішення згаданої суспільної проблеми долучається аксіологічний складник історичної компетентності, зокрема, Баханов трактує його як «вміння давати моральну оцінку людей у певній історичній ситуації».

Яковенко в навчально-методичному посібнику «Методика навчання історії» характеризує аксіологічну компетентність, як здатність формулювати оцінку історичних подій та історичних постатей, суголосну до цінностей та уявлень відповідного часу чи відповідної групи людей [47, с. 78].

У О. Пометун знаходимо наступну інтерпретацією поняття «аксіологічна компетентність»: «...здатність учня формулювати версії й оцінки історичного руху і розвитку» [31, с. 26].

Як і інші складники історичної компетентності, аксіологічна складова також включає вміння і не становить винятку. Олена Пометун визначає ключові рівні умінь, які повинні розвиватися в процесі навчання історії:

Рівні розвитку аксіологічної предметної історичної компетентності

На рівні стандарту учні повинні вміти	На профільному рівні до викладених показників додаються вміння
--	---

<p><i>оцінювати:</i> факти, дії, події, впливи, ролі, діяльність, риси, осіб, внесок, політики, реформи, погляди, підходи, ідеї, ідеології, програми, документи, стратегії, концепції, підсумки, результати, наслідки, здобутки; порівнювати концепції, точки зору, ролі, ідеї та цінності, результати діяльності, політики, реформ тощо;</p> <p><i>висловлювати</i> власні погляди і обґрунтовувати власну позицію (аргументувати ставлення) до фактів, дій, подій, діяльності, взаємостосунків, проявів, ставлень, рис, осіб, політики, реформ, поглядів, підходів, ідей, ідеологій, програм, документів, стратегій, концепцій, підсумків, результатів;</p> <p><i>виокремлювати</i> факти й емоційно-ціннісні судження автора;</p> <p><i>аргументовано відстоювати</i> власні погляди.</p>	<p><i>оцінювати:</i> вплив політики, діяльності осіб, передумови процесів, перебіг процесів, риси проявів суспільного життя, ідеї і гасла, трагізм війни й знецінення людського життя, роль людського чинника в історії;</p> <p><i>виявляти й оцінювати</i> тенденційну інформацію в історичних джерелах;</p> <p><i>виявляти</i> суперечності в позиціях різних істориків й авторів історичної і навчальної літератури та аргументовано висловлювати власну точку зору;</p> <p>формулювати значення історичного документа і наслідки закладених у ньому ідей для історичного процесу; визначати, у чому полягає цінність джерела для учня/учениці;</p> <p>висловлювати ставлення до заходів, передбачених цим документом, до основних ідей, які в цьому документі задекларовані.</p>
--	--

Таким чином, історична компетентність являє собою складний навчальний ланцюг, який складається з структурних частин (хронологічна, просторова, інформаційна, логічна, аксіологічна), які не існують ізольовано, а тісно переплетені між собою, формуючи цілісне уявлення про історію. Без врахування під час навчання історії особливостей складової бодай однієї структурної частини, історична картина стає неповною та фрагментарною, а сам навчальний процес перетворюється на набір сухих фактів. Історична компетентність – це певний навчальний, інтегральний базис, який включає моральні цінності, набуті знання, уміння та навички, необхідні для адекватної інтерпретації минулого. Цей базис формується та вдосконалюється протягом вивчення історії в закладах загальної середньої освіти.

РОЗДІЛ 2

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ІСТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ

Провідною метою навчання хронології проявляється в упорядкуванні історичних фактів за часом, встановлювати їх взаємозв'язки та розвивати учнівську здатність активно шукати інформацію, коли вона їм необхідна. Це позитивно впливає формуванню учнів усвідомлення історичного часу, формування навичок осягнення історичних періодів та застосуванні часових орієнтирів у своєму мисленні. Все це встановлює зміст і методи вивчення хронологічних знань на уроках історії в школі.

Як підсумок, навчання орієнтоване на засвоєння та застосуванні спецефічних навичок і умінь, що є частиною хронологічної компетентності, є нерозривною складовою системи навчання історії.

Важливість локалізації ключових історичних фактів у часі не передбачає, що учні повинні запам'ятовувати всі хронологічні дати, пов'язані з фактами, що входять до шкільної програми з історії. З метою встановлення хронологічних зв'язків і фактів під час уроку орієнтованого на формування хронологічної компетентності можливе застосування різноманітного комплексу методів.

Протягом навчання історії діти моделюють у власній уяві певну «хронологічну павутину», яка складається з різноманітних подій та дат. Аналогічно до градусної сітки на карті «частота мережі» у шкільних курсах історії може варіюватися і залежить від обсягу фактичного матеріалу, що охоплює різні історичні періоди.

Систематичне, поетапне виконання учнями творчих завдань є запорукою ефективного розвитку хронологічних навичок. Проте застосування таких інструментів має бути виваженим та відповідати конкретним навчальним цілям, враховувати особливості класу, а також обрані педагогом форми та методи роботи.

Застосування вчителем історії фрагментів історичних матеріалів, завдань для упорядкування документів, ілюстрацій та карт за часом, а також часових шкал або ліній часу, є ефективними прийомами та засобами формування умінь, що входять до історичної компетентності.

У контексті формування хронологічної компетентності потужний потенціал мають різноманітні види наочності. Деякі з них здатні передати більше інформації, ніж традиційний текст підручника, що особливо актуально для дітей покоління альфа, які звикли до візуального сприйняття інформації.

Щоб розвинути хронологічні навички, можна організовувати роботу з часовими шкалами, створювати лінії часу, упорядкування документів, ілюстрацій та карти за часом, а також використовувати фрагменти історичних матеріалів для визначення часу подій. Розглянемо більш детально прийоми формування хронологічних умінь.

Робота з часовою лінією (чи стрічкою) – це перевірений часом метод формування уявлень про хронологію та розвитку відповідних навичок. Цей інструмент успішно застосовується на уроках історії у 5 та 6 класах, допомагаючи учням зрозуміти лінійність та незворотність історичного процесу. В методичному посібнику «Компетентнісно-орієнтована методика навчання історії в основній школі» пропонується наступний алгоритм роботи з стрічкою часу: 1.«Накресліть «лінію часу» – пряму лінію, переділену рисочками на рівні відрізки, що позначають певну кількість років. 2. На початку лінії поставте більшу та чіткішу риску – початок відліку, а наприкінці стрілочку, що символізує рух часу. 3. Для орієнтації в часі поставте рік, у якому ми живемо. 4. Якщо для розв'язку хронологічної задачі вам не потрібно позначати однакові проміжки часу (століття або тисячоліття), то перервіть лінію пунктиром. 5. На лінії часу запишіть умову завдання. 6. Поряд з лінією виконайте обчислення та запишіть стислу відповідь до завдання» [31, с. 51; 18, с.13].

Хронологічні таблиці є поширеним інструментом на уроках історії, оскільки вони допомагають візуально організувати та представити історичні

факти у часовій послідовності. Завдяки їм, учні можуть отримати чітке уявлення про порядок та тривалість подій, явищ та процесів, що відбувалися протягом певного періоду. Основна структура хронологічної таблиці включає два стовпці: один для дат, а інший для опису відповідних подій. Такі таблиці виконують важливу функцію, допомагаючи учням зрозуміти хронологічну взаємодію між історичними фактами, а також систематизувати та узагальнити свої знання. Існує кілька різновидів хронологічних таблиць, таких як зведені, тематичні та календарі історичних подій, кожен з яких має свої особливості та може бути використаний залежно від конкретних навчальних цілей [18, с. 13].

Синхроністичні таблиці – це ефективний інструмент для аналізу історичних подій, який дає змогу простежити одночасність явищ, процесів та подій у різних сферах внутрішньої та зовнішньої політики (соціально-економічне життя, культура тощо) в межах однієї або декількох країн.. Існує наступна класифікація синхроністичних таблиць: а) таблиці з упорядкуванням фактів; б) таблиця, що відображає хронологію подій у різноманітних сферах життя країни за певний період; в) таблиця, що висвітлює аналогічні процеси в різних країнах [31; 18, с. 14]. Створення синхроністичних таблиць сприяє систематизації історичних подій та дат, що полегшує їх запам'ятовування та аналіз. Завдяки цьому інструменту можна зіставити одночасні події, враховуючи їх тривалість та часові рамки. Такий підхід дозволяє виявити тенденції та особливості історичного розвитку різних регіонів у межах однієї держави або кількох країн [7 с. 127]. У методичному посібнику «Компетентнісно-орієнтована методика навчання історії в основній школі» автори пропонують використовувати синхроністичні таблиці для порівняльного аналізу подій та явищ національного відродження на територіях підросійської та підавстрійської України у ХІХ ст. Також цей інструмент може бути корисним під час вивчення в 7 класі ключових подій та явищ у Київському, Чернігівському, Переяславському, Волинському та Галицькому князівствах доби роздробленості [27, с. 55].

Використання різноманітних схем є ефективним інструментом у процесі навчання, оскільки сприяє розвитку хронологічного мислення учнів. Наприклад, схема «драбина» дозволяє простежити причинно-наслідкові зв'язки між історичними подіями. Колові схеми ж допомагають візуалізувати часові межі історичних періодів, особливо тих, щодо яких існують дискусії [31, с. 14; 18, с. 14].

Навчальні картини можуть слугувати ефективним інструментом для формування та вдосконалення хронологічного мислення учнів. Учні можуть самостійно розмістити кілька картин у хронологічному порядку або пояснити послідовність, запропоновану вчителем. Це стимулює активну участь учнів у процесі навчання та розвиває їх аналітичні здібності. Використання картин також може бути корисним для повторення пройденого матеріалу. Наприклад, можна показати учням зображення, пов'язані з темою «Боротьба з монголо-татарськими поневолювачами», та попросити їх встановити хронологічний порядок подій, які вони відображають. Такий підхід сприяє глибшому засвоєнню матеріалу та закріпленню хронологічних зв'язків. Аналогічно можна використовувати середньовічні мініатюри. Запропонувавши учням впорядкувати події, зображені на них, у хронологічній послідовності, вчителі допоможуть їм краще зрозуміти історичні процеси та розвинути навички аналізу візуальних джерел [32; 18, с. 14-15].

Для кращого усвідомлення хронологічної послідовності, можна запропонувати школярам виконати наступне завдання: виберіть кілька своїх фотографій, зроблених у різний час – від раннього дитинства до сьогодення, розташуйте ці фотографії у хронологічному порядку, починаючи з найдавнішої та закінчуючи найновішою [23].

Розвиток хронологічної компетентності учнів можна зробити захопливим процесом завдяки використанню хронологічних задач. Ці задачі поділяються на стандартні та нестандартні, і кожен тип має свої переваги. Стандартні хронологічні задачі чудово підходять для створення різноманітних дидактичних ігор. Наприклад, гра «Порушена послідовність» спонукає учнів

відновити правильний порядок подій, представлених у довільному порядку. Це не лише розвиває хронологічне мислення, а й робить процес навчання більш інтерактивним та цікавим. Для учнів 5 класу корисною буде дидактична гра «Історичне лото». Вона допомагає закріпити знання про зв'язок між датами та подіями, історичними постатями та їх досягненнями, а також історичними пам'ятками та відповідними періодами. Ведучий називає століття або дату, а учні визначають, чи відповідають вони один одному. Цю гру можна проводити як у прямому, так і у зворотному порядку, що робить її ще більш захопливою. Щоб додати елемент змагання, можна організувати гру між рядами учнів. Це не лише стимулює активність, а й сприяє розвитку командного духу та взаємодопомоги [38, с. 17; 18, с. 15].

Розвиток хронологічного мислення у шестикласників – це складний процес, який вимагає особливої уваги до розуміння концепції зворотного часу та вміння обчислювати часові проміжки з переходом через еру. Однією з основних труднощів є усвідомлення лічби років до нашої ери, оскільки учні на цьому етапі ще не мають достатнього математичного досвіду.

Однією з ключових проблем у розумінні хронології для учнів є концепція лічби століть та тисячоліть до нашої ери. Учні звикли до того, що століття складається зі 100 років, а роки йдуть у зростаючому порядку. Проте, при переході до подій до нашої ери, цей порядок змінюється, що може викликати труднощі у розумінні [18, с. 16].

Щоб допомогти учням візуалізувати це, можна провести аналогію з будинком, де перший поверх відповідає першому року нашої ери. Поверхи вище першого представляють роки нашої ери, а поверхи нижче – роки до нашої ери. Таким чином, мінус перший поверх відповідає першому року до нашої ери, мінус другий – другому року до нашої ери і так далі [18, с. 16].

Оволодіння хронологічними знаннями є важливою складовою вивчення історії, проте механічне запам'ятовування дат не завжди ефективно та цікаво для учнів. Для того, щоб зробити цей процес більш захоплюючим та результативним, необхідно застосовувати різноманітні методи та підходи, що

поєднують навчальний матеріал з реальним життям. Один з таких підходів пропонує Рассел Тарр – керівник кафедри історії Міжнародної школи Тулузи. У своїй статті «Створіть персоналізовані номерні знаки як повторну вправу» він рекомендує використовувати креативний метод закріплення знань про історичних діячів. Учні отримують шаблони номерних знаків, які вони повинні заповнити інформацією про конкретну постать: ім'я, роки життя, ключові досягнення тощо. Такий підхід не лише допомагає запам'ятати факти, а й розвиває творчі здібності учнів [50; 18 с. 16].

Марія Бабич, вчителька історії зі Змієва, ділиться своїми секретами, як зробити вивчення дат не лише ефективним, а й цікавим. Один з лайфхаків – перетворити холодильник на наочний посібник, прикріпивши до нього стікери з ключовими датами. Кожен похід до холодильника стане можливістю повторити історичні віхи. Ще один цікавий метод – використання мнемонічних скорочень для запам'ятовування послідовності подій. Наприклад, аббревіатура "ЧЛЛС" допоможе легко запам'ятати місяці прийняття універсалів: червень, липень, листопад, січень і т.д. [24; 18].

Простір – це не просто фон, на якому розгортаються історичні процеси, а й один з активних учасників історії. Питання формування у школярів просторової компетентності набуває все більшого значення. Це особливо стосується процесу викладання історії, оскільки простору відведено не останнє місце. Хоча, безумовно, його заслуговує і хронологічна компетентність. І якщо дотриманням хронології більш-менш порядково вже відомі історичні явища стають менш малозрозумілі, то без простору учні дійсно не можуть уявити, як минуле виглядало насправді. Важливим аспектом роботи з історичними картами є вміння їх аналізувати та узагальнювати. Це не просто запам'ятовування розташування історичних об'єктів, а й розуміння динаміки розвитку подій, фактів, явищ, а також встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

На думку методиста з історії та правознавства Сумського ОІШПО О.В.Третьякової, формування просторової компетентності учнів – це

поетапний процес, який складається з двох основних етапів: виконання учнями вправ, які виконуються для набуття певних навичок, та виконання завдань, що спрямовані на формування певного вміння [42]. Як підкреслює Дмитро Десятов: «...схема формування вмінь містить у собі чотири основних етапи: 1) осмислення значення, складу, практичних та розумових дій, що становлять уміння; 2) первинне виконання вміння; 3) виконання тренувальних вправ на виконавському рівні; 4) набуття досвіду використання прийому в нових умовах» [14, с. 85].

Орієнтація в історичному просторі – це важлива складова історичної компетентності учнів. Вона ґрунтується на таких навичках: аналіз легенди карти, Використання карти для дослідження, Розвиток навичок роботи з картами. Дмитро Десятов в своїй статі «Формування просторової компетентності учнів у процесі навчання історії» пропонує наступні вправи, що спрямовані на формування вищезгаданих умінь: На початку нової теми вчитель пропонує учням знайти в атласі відповідну карту та пояснити свій вибір, або ж аргументувати, чому інша карта не підходить за хронологією чи змістом. Для розвитку навичок роботи з картою, учні шукають умовні позначення, зазначені в легенді, або визначають значення знаку, вказаного вчителем. Щоб навчитися визначати масштаб карти, вчитель ставить учням навідні запитання, які допомагають зрозуміти процес та знайти потрібну інформацію. Для закріплення знань з географії та історії, вчитель словесно описує розташування історичного об'єкта, а учні шукають його на карті, або навпаки – описують місцезнаходження об'єкта, вказаного вчителем. Вчитель може використати онлайн-ресурси або картографічні програми, наприклад, Google Maps, де учні можуть вимірювати відстані та практично застосовувати свої знання про масштаб. Додатково, можна запропонувати учням встановити відповідність між переліком історичних об'єктів та їх географічним описом [14, с. 85].

До прикладу, для узагальнення та закріплення просторових знань Олена Пометун рекомендує застосовувати наступну дидактичну гру «Хто

швидше збере карту Київської Русі за часів правління Володимира Великого, Ярослава Мудрого». «...Для розкриття внутрішніх зв'язків досліджуваних подій та явищ використовують карти-схеми, які відтворюють у спрощеному вигляді якусь історичну подію чи явище («Національно-визвольна війна під проводом Б. Хмельницького»). Важливим засобом практичного навчання історії, розвитку пізнавальної діяльності учнів, закріплення отриманих знань виступають контурні карти [31].

Як вже з'ясували раніше, не менш важливою структурною частиною історичної компетентності є логічна компетентність.

Розвиток логічного мислення в учнів на уроках історії є ключовим для формування аналітичних здібностей. Тільки після вивчення основних понять та навчальних дій, таких як аналіз, синтез, порівняння, класифікація та характеристика, учні можуть перейти до виявлення важливих деталей та епізодів історичних подій. Це дозволяє їм не лише глибше зрозуміти матеріал, але й навчитися виділяти ключові моменти, які формували історичні процеси. Насамперед, потрібно наголосити на тому, що для ефективного конструювання логічного та історичного мислення вчитель повинен розвивати в учнів елементарні базові логічні операції: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, класифікація, систематизація. Без розвитку елементарних мисленнєвих процесів ускладнюється подальше формування прийомів навчальної роботи, простих та складних умінь та навичок. Розглянемо кілька прикладів, які допоможуть у розвитку похідних розумових операцій та умінь.

У 5-х класах розпочинається формування основ елементарного теоретичного аналізу, що включає: виявлення сутності явища; розрізнення форми і змісту явища; завершення аналізу логічною оцінкою. Прийом «Виключення поняття» може слугувати ефективним інструментом для оцінювання рівня розвитку в учнів навичок класифікації та аналізу. Його суть полягає в тому, що учням пропонуються картки з 17 рядками слів, де в

кожному рядку чотири слова об'єднані спільним поняттям, а п'яте – зайве. Протягом 5 хвилин учні повинні знайти та виокремити ці зайві слова [3, с. 42].

Як вважає Баханов, «виділення головного – одне з головних з розумових умінь, що вміщує в собі операції аналізу й синтезу, абстрагування й узагальнення, порівняння й конкретизації...» [3, с. 41]. Тому для діагностики уміння узагальнювати та виділяти основні поняття можлива робота з групування історичних понять, роздруковуючи кожне з них на окремій картці, щоб зробити процес більш систематичним і зрозумілим. Для учнів 7-8 класів, використовуючи метод, запропонований Володимиром Комаровим у статті «Методика розвитку логічного мислення...», можна ефективно розвивати логічне мислення та навички порівняння у шестикласників на уроках історії стародавнього світу. Метод складається з трьох етапів: самостійна робота з підручником під керівництвом учителя; заповнення порівняльної таблиці за поданими пунктами; порівняльний аналіз другої та третьої колонок таблиці з метою відповісти на запитання: які нові досягнення з'явилися в землеробстві в період нового царства порівняно зі Стародавнім царством? [17, с. 12].

Як зазначає Харченко, для формування логічно-історичного мислення можливе використання наступних видів роботи: дидактичні ігри та вправи з логічними блоками; загадки; завдання і задачі з логічним навантаженням. До прикладу, для розвитку в учнів 5 класу уваги, логічного мислення, уяви доцільним є застосування логічних схем, загадок [43, с. 122-124].

Юлія Малієнко в навчальному посібнику «Методика компетентнісно-орієнтованого навчання всесвітньої історії у 7-му класі» пропонує поетапний підхід до формування логічних умінь у семикласників. Спочатку учням пояснюють суть аналізу, синтезу, порівняння, класифікації та характеристики. Потім вони вчаться виділяти ключові аспекти середньовічних подій, явищ та процесів. Наступний крок – встановлення логічних, причинно-наслідкових та часових зв'язків між цими аспектами. Далі учні переходять до формулювання узагальнень та висновків, а на завершення – застосовують набуті вміння у нових навчальних ситуаціях.[23, с. 45].

Основою системи знань учнів є чітко сформоване поняття, що описує досліджувану предметну область. Ці поняття являють собою усвідомлені та систематизовані знання про зв'язки, відношення, суттєві ознаки та закономірності історичних явищ і процесів. Поняття слугують однією з форм відображення світу в свідомості людини, дозволяючи їй глибоко засвоїти сутність явищ та процесів, а також узагальнити їхні ключові сторони та характеристики.

Недостатнє засвоєння учнями термінології на уроках призводить до низки серйозних проблем. Багато учнів не розуміють пояснень вчителя, адже їхній рівень володіння історичними та суспільствознавчими термінами вкрай низький. Ця невідповідність між рівнем володіння поняттями та термінами вчителя та учнів стає головною перешкодою для ефективного навчання.

Олена Пометун в методичному посібнику «Компетентнісно-орієнтована методика навчання історії в основній школі» виділяє можливий алгоритм роботи з поняттями: спочатку вони знайомляться з основними характеристиками поняття, отримуючи пояснення від вчителя. Далі, через відтворення фактів та самостійну роботу, учні глибше розуміють його суть та застосовують до вже знайомих ситуацій. Наступним кроком є використання поняття для аналізу та порівняння історичних подій, формулювання аргументів та доказів. Зрештою, учні здатні самостійно пояснювати нові історичні явища, використовуючи набуті знання та творчий підхід [31, с. 100].

Галина Стефанюк підкреслює важливість наочності у викладанні історії, оскільки використання історичних картин та навчальних фільмів сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів, стимулює їх історичне та логічне мислення [39, с.20]. Для формування логічної компетентності можливе використання спеціальних вправ, розроблені психологами. Звернімо увагу на декілька прикладів вправ з посібника Олександра Мокрогуза, які можуть стати справжньою знахідкою для вчителя історії: Вправа «Загальні поняття» полягає в ідентифікації понять, які мають спільні ознаки та логічні зв'язки з певним словом. У кожному рядку з п'яти слів треба визначити два найбільш пов'язаних

з цим загальним словом поняття. У завданні «Виключення понять» учням пропонується п'ять слів, з яких лише чотири утворюють єдине загальне поняття. Завдання полягає в тому, щоб визначити слово, яке не відноситься до цього поняття [26, с. 54].

За Сергієм Терно, для ефективного вивчення учнями понять потрібно дотримуватись наступних принципів:

- проблематизація вивчення історії;
- застосування інтерактивних методів для засвоєння історичних понять;
- поєднання проблемних, пояснювально-ілюстративних та репродуктивних методів;
- постійне наставництво учителя та корекція знань учнів [41].

Формування, закріплення та корекція умінь, що входять в складову логічного компоненту можливо за допомогою різноманітних методів, одним з яких є тестування. Запропонована методика тестування передбачає активну участь учнів не лише у виконанні, а й у складанні тестових завдань. Це робить процес навчання більш динамічним та цікавим, а також сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Так, застосування тестування можливе на будь якому етапі формування змістового або ж навчальних прийомів, умінь, що входять в складову логічної компетенції. До прикладу, проаналізувати причини та наслідки історичних подій, визначити істотні факти та явища, що характеризують епоху, порівняти та протиставити різні історичні події.

Інформаційна компетентність є однією з ключових, яка повинна формуватись в учнів згідно з концепцією «Нова українська школа». Ця компетентність включає не лише здатність засвоювати знання, а й уміння застосовувати їх на практиці для досягнення успіху в навчанні, професійній діяльності та особистісному розвитку. Вона спрямована на те, щоб учні не лише отримували інформацію, а й розвивали навички аналізу, критичного мислення та ефективного використання інформації для досягнення власних цілей [28, с. 11].

Пригадаймо, що згідно з Державним стандартом загальної середньої освіти, одним з вимог до результатів навчання в історичній освіті є здатність учня до критичного мислення, робота з різними джерелами інформації та формулювання історично обґрунтованих запитань. Тому постає потреба коротко проаналізувати основні принципи формування умінь, що входять в інформаційний складник та можливі методи, прийоми та засоби навчання.

«Головне для вчителів не тільки досягти засвоєння учнями конкретного поняття, теми уроку чи предмету в цілому, а сформувати у них навички пошуку, аналізу, співставлення фактів, доречного використання певної інформації...», – зазначає Подшивалов Микола [30, с. 171].

Передусім потрібно нагадати, що формування будь-якого складника історичної компетентності є системним та послідовним процесом. Цей процес має пройти через певні етапи: спочатку учень ознайомлюється з проблемою, оцінюючи обсяг інформації та власні можливості її опрацювання. Далі відбувається репродукція – накопичення знань з різних джерел. Наступний етап – перетворення, коли учень критично аналізує отриману інформацію, порівнює дані з різних джерел, оцінює їх достовірність та виокремлює найважливіше. Завершальний, творчий етап – це створення власного інтелектуального продукту на основі отриманих та перероблених знань. Це може бути формулювання та перевірка гіпотез, розробка власних теорій, написання творчих робіт, есе тощо [29, с. 161-162].

Сучасна шкільна програма з історії стартує у 5 класі з ввідного курсу, який знайомить учнів з новим предметом. На першому уроці школярі дізнаються про особливості підручника, його структуру, умовні позначення та як ефективно використовувати його для пошуку та аналізу інформації. Це допомагає їм розвинути перші навички роботи з навчальною літературою [29, с. 162].

Ефективне засвоєння матеріалу з підручника часто вимагає активного підходу до навчання. Структурування інформації у вигляді таблиць є одним із дієвих інструментів для цього. Самостійне створення та заповнення таблиць допомагає учням систематизувати знання, розбити складний матеріал на зрозумілі блоки, та полегшити його запам'ятовування [29, с. 162].

Важливо на будь-якому етапі формування інформаційної компетентності використовувати різні методи навчання, залежно від етапу формування умінь. Однак, скрізь через призму діяльнісного підходу, потрібно застосовувати практичні навчальні прийоми та вправи, які входять до спектру активних методів і спрямовані на набуття, закріплення та корекцію навичок навчання.

Так, під час вивчення теми «Рух за незалежність України протягом Другої світової війни» М.Власюк рекомендує залучити учнів до самостійного дослідження документів з різноманітними поглядами істориків. Це можна організувати, розділивши клас на кілька груп, де кожна займатиметься аналізом окремих видів джерел: праць українських істориків, радянських дослідників та мемуарів емігрантів, які брали участь у військових діях. Заняття може пройти у форматі дебатів, де учасники кожної групи представлять і обговорять свої висновки щодо вивченої теми, захищаючи власні аргументи [9, с.56-57]. Такий підхід до навчання може стати захоплюючим досвідом для учнів. Також, при вивченні історії України в 11 класі можливо організувати дослідницьку роботу: «Український андеграунд: кіно, музика і театр кінця ХХ ст.». Учні, під наставництвом учителя самостійно знаходять та опрацьовують різноманітні види джерел та самостійно збирають матеріали «усної історії». По завершенню роботи дослідницьких груп, учні презентують результати пошукових робіт.

У цей складний період для України, коли країна переживає випробування, кожен день приносить нові втрати, і кожна з них вразливо

відображається на долі нації. Війна не обмежується лише військовими діями, вона також ведеться у сфері інформації, і вимагає від нас вищого рівня орієнтування.

Збереження нашої ідентичності, цінностей та історичної пам'яті є надзвичайно важливим у цьому контексті. У цій боротьбі, кожен учень повинен навчитися протистояти спробам російської маніпуляції та пропаганди.

Сучасному світові від людини необхідно не лише здатність до накопичення знань, але й критичне мислення, яке дозволить розрізняти факти від вигадок, істину від брехні. Тому важливою складовою освіти є формування критичного мислення, яке допоможе кожному не піддаватися впливу пропаганди й зберегти свою індивідуальність.

Як відомо, критичне мислення активізується, коли постає проблема, тому варто при даній роботі використовувати активні методи навчання. Так, в 10 класі, на одному з уроків під час вивчення розділу, присвяченого Другій світовій війні, для поглиблення знань про тоталітарні режими, для розпізнавання та ідентифікації прийомів пропаганди можливе виконання вправи: учні переглядають афішу документального фільму, створеного Фріцем Хіплером у 1940 році, який розповідає про вплив євреїв на світову політику. Фільм завершується цитатою Адольфа Гітлера з його виступу у Райхстазі 30 січня 1939 року: «Якщо міжнародні єврейські фінансисти сподіваються на успіх, занурюючи народи в чергову світову війну, то результатом буде не перемога, а знищення єврейської раси в Європі!» [13, с. 171]. З метою формування в учні інформаційної компетентності можливе також застосування історичних карикатур та портретів.

Як стверджує Яковенко, «...на уроках історії карикатури з історичної теми мають значну педагогічну цінність, оскільки: вони дають можливість виробити уявлення про думки й настрої людей у певний час; вони бувають настільки ж ефективні, як і текст; карикатури коротко висвітлюють суть питання (іноді навіть більш ефективно)» [47, с. 143-144]. Так, під час

проходження мною виробничої (педагогічної) практики, при вивченні з курсу всесвітньої історії в 9-х класах теми «Російська імперія наприкінці XIX - на початку XX ст.» для висвітлення геополітичного становища, з метою вдосконалення уміння розпізнавати способи маніпулювання інформацією та ознак пропаганди я використовував карикатуру «Джон Буль та його друзі». Учні самостійно опрацьовували карикатуру та потім через бесіду висловлювали свої думки. При роботі учнів з карикатурою я підкреслював, що даний вид наочності фактично є пропагандистським плакатом та виражає авторську позицію стосовно зображеного.

Як вірно стверджує Олександр Маєвський, при роботі з карикатурою доречно пояснити учням, що карикатури зазвичай створюються за політичним замовленням і тому не можуть бути повністю об'єктивними. Їх головною метою є інтерпретація найбільш актуальних аспектів політики, міжнародних відносин, економіки та соціокультурного життя [21, с. 50-51].

Також під час формування в учнях інформаційної компетентності, критичного мислення, медіаграмотності не варто забувати про такий цінний вид наочності як портрет, що дає можливість продемонструвати хибність, упереджене ставлення до певної історичної особи через порівняння його портретів. Також буде доречно долучення історичних спогадів, джерел.

Важливим завданням сучасної української історичної освіти є не лише надання знань про минуле, а й формування в учнів загальнокультурної компетенції. З-поміж системи предметних компетенцій, які формуються на уроках історії, особливої ваги набуває аксіологічна. Саме вона дає учням можливість розвивати критичне мислення, розуміти глибинні сенси історичних подій, формувати власну позицію щодо історичних діячів та процесів, ґрунтуючись на загальнолюдських та національних цінностях.

Важливо підкреслити, що освітній зміст історичних курсів, в контексті ціннісного аспекту, має представляти собою єдине, впорядковане ціле, яке відображає історичні процеси у їх повноті, взаємодії та динаміці розвитку як

природних, так і соціально-культурних феноменів. Зміст, спрямований на розвиток історичних поглядів, має включати ряд важливих характеристик:

- цілісність і системність: розкриття історичного процесу в цілісності, взаємозв'язку та протиріччях розвитку;

- гуманістичність: показ історії людства через долю пересічної людини й видатної постаті;

- інтегрованість: розбудова історичних курсів на основі і з врахуванням тісного зв'язку між окремими історичними курсами та у широкому синтезі із суміжними соціально-гуманітарними дисциплінами;

- полікультурність: розкриття духовної та культурної спадщини, історико-культурні традиції народів і цивілізацій;

- багатоаспектність і альтернативність: відбір змісту з застосуванням різних підходів до пізнання й пояснення історичного процесу

рефлексивність: розкриття історичного досвіду поведінки та діяльності окремих людей, народів і людства у цілому в ту чи іншу епоху [31, с. 128-129];

Замість того, щоб просто навчати учнів досліджувати історичні джерела, важливо також сформувати в них навички аналізу та критичної оцінки інтерпретацій минулого, що містяться в цих джерелах. Це допоможе їм уникнути некритичного сприйняття інформації. Розвиток таких навичок має бути органічно вплетений у вивчення історичного матеріалу в рамках навчальної програми та конкретних уроків.

Важливо підкреслити, що аналіз інтерпретацій учнями буде ефективним лише тоді, коли він стане невід'ємною частиною більш глибокого вивчення теми чи розділу. Учні повинні мати ґрунтовне знання загального історичного контексту, фактів та подій, перш ніж розпочинати роботу з інтерпретаціями. Наприклад, порівняння різних оцінок однієї події чи постаті може стати завершальним етапом вивчення теми. Важливо навчити учнів працювати з широким колом історичних інтерпретацій, включаючи академічну історію, історичну белетристику, музейні експонати, фільми, фольклорні дані тощо. Учні повинні мати ґрунтовне знання загального історичного контексту, фактів

та подій, перш ніж розпочинати роботу з інтерпретаціями. Наприклад, порівняння різних оцінок однієї події чи постаті може стати завершальним етапом вивчення теми. Важливо навчити учнів працювати з широким колом історичних інтерпретацій, включаючи академічну історію, історичну белетристику, музейні експонати, фільми, фольклорні дані тощо [31, с.132-135].

Формування в учнях оцінювати різні інтерпретації і думки щодо історичних подій і явищ можливе через виконання пізнавальних завдань. Залучення учнів до створення ними власних інтерпретацій історії може бути дуже корисним шляхом розуміння ними загальних підходів до того, як і чому з'являються історичні інтерпретації. Прикладом може бути таке завдання: Дайте оцінку радянській окупації країн Центрально-Східної Європи на завершальному етапі Другої світової війни. Також для розвитку та закріплення уміння оцінювати різні інтерпретації і думки щодо історичних подій і явищ можливе через самостійну роботу учнів з документами, інтелект-картами, карикатурами [31, с. 136].

На погляд Юлії Малієнко, для формування в учнів аксіологічної компетентності, у контексті вивчення середньовічної історії, доцільне виконання наступних завдань: самостійна оцінка історичних фактів і життєдіяльності осіб на основі здобутих знань; емоційно-оцінні судження на основі загальнолюдських та національних цінностей аксіологічних умінь можливе застосування [23, с. 53].

Вчитель історії О.М. Шишкевич переконаний, що для досягнення цілей аксіологічної компетентності у своїй практиці необхідно активно використовувати технологію проблемного навчання та інтерактивні методи [45, с. 206].

Наприклад, учні 10-го класу можуть бути залучені до аналізу діяльності однієї з ключових фігур Української революції П. Скоропадського, з метою сформуванню власне уявлення про його внесок у історію країни. На початку уроку учні, відповідно до заданої проблеми, опрацьовують різноманітні

джерела: монографії, свідчення гетьмана та його сучасників, наукові праці з історії Української революції, художню літературу. Застосувавши інтерактивний метод «Займи позицію», учням можливо запропонувати висловити власну оцінку ролі гетьмана в історичних подіях. Слід підкреслити, що завдяки застосуванню прийому інтерактивного методу «Займи позицію» в учнях розвивається вміння оцінювати історичні події, факти, риси або характеристики, а також інформацію, ідеї, теорії. Учні були розділені на дві групи: одні підтримували політику гетьмана, підкріплюючи свої думки дослідженими джерелами, інші ставилися до неї критично [45, с. 207-208].

Складнощі у формуванні ставлень учнів пов'язані з великою кількістю питань, що розглядаються в курсах історії. Оскільки в історичному пізнанні переплітаються інтереси різних народів і різних ідеологій, протилежність оцінок – звичайна річ у наукових колах. Допомогою вчителів тут може стати розширення арсеналу методичних прийомів за рахунок таких, що забезпечують «занурення в історичну епоху», моделюють ситуацію, у якій учень стає очевидцем або учасником минулих подій. Серед них: драматизація, персоніфікація, стилізація, уявне інтерв'ю з використанням алгоритмів інтерактивних вправ та ін. До прикладу, на уроці «Берестейська церковна унія. Утворення греко-католицької церкви» на етапі сприйняття й осмислення учнями нового матеріалу доречними є прийоми драматизації. Саме на цьому уроці можна обговорювати проблему становища української православної церкви та чинники, які призвели до створення греко-католицької церкви. Учні можуть «стати» учасниками двох соборів. Персоніфікація – прийом образної або сюжетної розповіді від першої особи, зазвичай від імені очевидця або учасника історичних подій. Оповідач може бути вигаданим або реальним персонажем і розповідати про вигадані або справжні події, але вони неодмінно повинні бути висвітлені в історично достовірному контексті, у зв'язку з яскравими й помітними подіями доби [31, с.143-144].

Отже, процес розвитку історичних умінь та навичок має бути послідовним та цілісним. З огляду на особливості різних компонентів

історичної компетентності, дидактичні цілі, мотивацію до навчання та ступінь розвитку когнітивних здібностей, формування компетенцій може відбуватися через виконання учнями різноманітних освітніх завдань. Формування історичної компетентності у школярів потребує комплексного підходу, який охоплює різноманітні методи та інструменти навчання. Розвиток хронологічної компетентності передбачає використання ліній часу, таблиць та візуальних матеріалів, що сприяють розумінню часової послідовності та взаємозв'язку історичних подій. Для формування просторової компетентності важливо працювати з картами різних типів, розвиваючи вміння аналізувати та інтерпретувати просторову інформацію. Розвиток логічної компетентності досягається шляхом формування базових логічних операцій, використання спеціальних вправ та завдань, застосуванням прийомів «Виключення понять» та «Виділення головного», використанням логічних схем, загадок та завдань з логічним навантаженням. Інформаційна компетентність формується через роботу з підручниками, структурування інформації, дослідження документів та використання різноманітних джерел. Аксиологічна компетентність розвивається шляхом застосування проблемного навчання, інтерактивних методів, аналізу історичних постатей та подій. Важливо розуміти, що всі ці компетентності взаємопов'язані, і їх ефективне формування можливе лише за умови комплексного підходу, який враховує індивідуальні особливості учнів та специфіку історичного матеріалу.

РОЗДІЛ 3

ІКТ ЯК НАВЧАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПРИ ФОРМУВАННІ ІСТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

У сучасних умовах Україна крок за кроком трансформується в країну, де цифрові засоби мають велике значення. Відповідно постає необхідність в продуктивному застосуванні інформаційних можливостей у багатьох галузях людської діяльності, насамперед в освіті.

На сьогодні, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) стали ключовим інструментом допомоги викладачам у досягненні навчальних цілей. Залучення передових ІКТ у процес навчання історії перетворюється у все більш розповсюдженою практикою, що відображає віяння в освітній сфері.

Сучасна освіта стрімко інтегрується у глобальний контекст, активно використовуючи передові технології. Цей шлях розвитку, закріплений на законодавчому рівні, визначає інформатизацію як ключовий напрямок розвитку освіти у XXI столітті. Зокрема, 8 липня 2022 року Верховною Радою України було прийнято постанову «Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 2022-2024 роки». Так, в галузі освіти передбачається реалізація наступних завдань:

- забезпечення широкосмугового доступу до засобів обробки даних з високою пропускною та продуктивною здатністю працівникам сфери освіти і науки;
- забезпечення доступу до мережі центрів обробки та зберігання дослідницьких даних з високою пропускною та продуктивною здатністю (з використанням ґрид-технологій та хмарних технологій) працівникам сфери освіти і науки;
- забезпечення розроблення нових технологій та використання світових центрів обробки даних для розвитку інноваційних цифрових технологій [34, с. 21].

Використання ІКТ в навчальному процесі є невід'ємною частиною реалізації концепції Нової української школи, згідно з цією якою, «метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності» [28, с. 5]. ІКТ створюють можливості для навчання впродовж життя, що є однією з ключових складових концепції Нової української школи. Учні мають доступ до безлічі навчальних ресурсів та платформ, які допомагають їм удосконалювати свої знання та навички постійно. Це дозволяє їм бути гнучкими і адаптивними до швидких змін у суспільстві та на ринку праці. Використання ІКТ у навчальному процесі є потужним засобом для досягнення цілей Нової української школи, сприяючи всебічному розвитку особистості, її соціалізації та підготовці до активного і свідомого життя в сучасному суспільстві.

Поняття «освітніх інформаційних технологій» охоплює використання інформаційних систем і програмних додатків, що спеціалізуються на підготовці та наданні необхідної інформації учням. Такий підхід допомагає колективній взаємодії вчителя та учніства під час уроків, а також застосуванню інтернет-ресурсів задля самостійного навчання дітей. Інтеграція ІКТ з традиційними методами навчання історії гарантує більш глибоке закріплення матеріалу учнями. Введення ІКТ в учбовий процес дозволяє поглибити зміст освіти та покращити якість навчання. Здобуті результати застосовуються для створення унікальних освітніх напрямів для кожного учня, що відкриває нові перспективи для адаптації учбового процесу до індивідуальних потреб учнів, акумуляції додаткових дидактичних ресурсів та індивідуалізації освіти. Застосування різноманітних інформаційно-технологічних засобів сприяє підвищенню результативності освітнього процесу.

На сучасному рівні освітньої парадигми широко залучаються технічні засоби для вивчення нового та дослідницької роботи. Це дозволяє комбінувати графічне подання інформації, евристичну діяльність і рефлексію. ІКТ формують новий потенціал для навчання, організації різних форм навчання та дієвого контролю досягнень учнів. Застосування ІКТ у навчанні історичної галузі стимулює зацікавлення до історії та спрямовує увагу учнів, що здатне покращити загальну мотивацію за рахунок новітніх методів роботи. Сучасне актуальне освітнє середовище відзначається стрімкою зміною форм навчання, прагненням до високих результатів, персоналізацією та доступністю інформації. Покращення ефективності навчання реалізується через інтеграцію в освіту ІКТ, які забезпечують більш результативне оцінювання знань, умінь і навичок учнів.

Впровадження сучасного інструментарію навчання задля розвитку та закріплення специфічних умінь, які входять до структури історичної компетентності, має чимало переваг. Технічні засоби здатні дієво впливати на різні види сприйняття, успішно навчати, стимулювати дітей до активної діяльності, що допомагає зекономити час навчання й покращити розуміння, засвоєння матеріалу. Залучення ІКТ на уроках історії дає змогу використовувати різноманітні види наочності. На додачу, інформаційні засоби мають значну роль у створенні дидактичних матеріалів для контролю знань, таких як тести, вікторини та головоломки.

Учитель історії зобов'язаний розуміти, що застосування інформаційних засобів виходить за рамки звичного застосування старих презентацій на флеш-накопичувачів чи електронних книг. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – це потужний набір інструментів, що відкривають перед педагогами нові горизонти та допомагають вивести освітній процес на якісно вищий рівень [18, с. 20].

Кабінет Міністрів України від 2 грудня 2020 року схвалив Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні. Схвалення концепції в освітній сфері передбачає виконання наступних завдань: удосконалення навчально-

методичної бази; поширення цифрової грамотності серед школярів, що включає застосування цифрових інструментів для розв'язання прикладних задач, пошук інформації в інтернеті, захист персональних даних, медіаграмотність, цифрова гігієна тощо [31].

Так, згідно з опитуваннями, проведеними Projector Creative & Tech Institute та Малою академією наук України за підтримки дослідницької компанії Factum Group Ukraine, лише 76% учителів користувалися хоча б один раз чатом GPT. 37% вчителів так чи інакше вже залучали школярів до використання ШІ, а 49% планують зробити це в майбутньому. Водночас, у блоку анкети про бажання радити технологію іншим, 39% опитаних не планують напряду рекомендувати учням використовувати ШІ в навчанні. Порівняно з учителями 91% учнів знають про ШІ-сервіси [46].

Отже, зважаючи на висвітлену проблематику, виникає необхідність розглянути різноманітні ІКТ та онлайн-сервіси для формування історичної компетентності.

Наочність є центральною в історичному пізнанні, оскільки вона сприяє глибшому розумінню та засвоєнню історичних подій і процесів. Використання візуальних матеріалів, таких як карти, діаграми, фотографії, відео та інтерактивні моделі, дозволяє учням краще уявити та зрозуміти контекст і значення історичних подій.

Наочність допомагає у створенні зв'язків між подіями та явищами, полегшуючи процес запам'ятовування інформації. Візуальні засоби дозволяють відобразити динаміку історичних змін, показуючи причинно-наслідкові зв'язки та розвиток подій у часі. Наприклад, карти (сервіси: Google Earth, Chronas, Historypin) можуть продемонструвати територіальні зміни, військові кампанії чи торговельні маршрути, що робить історичні факти більш зрозумілими та конкретними. Онлайн-карти дозволяють наочно продемонструвати розташування і рух історичних подій, таких як битви, міграції, територіальні зміни тощо. Учні можуть бачити, як змінювалися кордони держав, як розвивалися торговельні шляхи або як поширювалися

релігійні рухи. Зокрема, Chronas – інтерактивна історична карта, яка дозволяє досліджувати політичні і культурні зміни від стародавніх часів до сучасності.

Використання стрічки часу, особливо з ІКТ-інструментами, дозволяє візуалізувати історичні події, забезпечуючи краще розуміння хронології, причинно-наслідкових зв'язків між ними. Таймлайн як інструмент може бути збагачений текстом, зображеннями та відео, що робить навчання більш ефективним [18].

Існує чимало онлайн-платформ, що дозволяють створювати інтерактивні часові лінії. Одним з таких інструментів є «Time Graphics». Його перевага полягає у можливості зручно розміщувати на лінії часу ключові дати, пов'язані з певною темою. Крім того, сервіс надає різноманітні функції для візуального оформлення часової шкали та додавання детальної інформації про кожну подію [7, с. 78; 18]. Tiki-Toki – це ще один веб-інструмент, який дає змогу створювати захопливі інтерактивні часові лінії. Як і Time Graphics, він дозволяє додавати до хронології зображення та відео з Youtube і Vimeo. Кожна створена лінія часу має унікальну веб-адресу, якою можна легко поділитися з іншими. Учні можуть використовувати Tiki-Toki для візуалізації та презентації своїх знань. Особливістю цього сервісу є можливість відображення хронології у тривимірному форматі, що робить її ще більш наочною та цікавою. Онлайн-платформа ClassTools.NET пропонує вчителям історії широкий спектр інтерактивних інструментів для створення захоплюючих уроків. Завдяки різноманітним шаблонам педагоги можуть легко розробити власні дидактичні ігри та навчальні діаграми, що сприятиме активному залученню учнів до вивчення історичного матеріалу.

Одним із цікавих інструментів є Turbo Timeline, який дозволяє візуалізувати хронологію історичних подій у вигляді захоплюючої 3D-гонки. Такий підхід не лише робить вивчення історії більш цікавим, а й допомагає учням краще запам'ятати ключові дати та події. Ще одним корисним інструментом є генератор стрічки новин, який перетворює обговорювані на уроці історичні події на динамічну стрічку новин. Це не тільки допомагає

учням розвивати навички конспектування, а й робить процес навчання більш інтерактивним та захоплюючим. Варто зазначити, що подібні інтерактивні інструменти є сучасною інтерпретацією традиційних методів навчання, таких як малювання "рік історії" з датами-кораблицями, що широко використовувалися радянськими методистами [48; 18].

Звернімо увагу, що інструменти для створення часових ліній мають ширше застосування, ніж лише формування хронологічних навичок. Вони можуть бути ефективними в різних аспектах навчання історії, наприклад, при вивченні Української революції 1917-1921 років.

Учні отримують завдання розробити часову лінію, що відобразить ключові події Української революції. Формат роботи може бути індивідуальним, парним або груповим. Такий підхід не лише сприяє опануванню навичок визначення хронології подій, розуміння їхньої тривалості та взаємозв'язку, але й розвиває вміння працювати з різними історичними джерелами. Учні вчаться критично оцінювати інформацію, перевіряти її достовірність та виявляти суб'єктивні інтерпретації.

Британський дослідник Тоні Бьюзен запропонував інноваційний підхід до візуалізації мислення, який він назвав майндмепінгом. Цей метод базується на створенні ментальних карт – своєрідних графічних схем, що відображають взаємозв'язки між ідеями, концепціями та фактами. Майндмепінг, як універсальний інструмент для розкриття потенціалу мозку, знаходить широке застосування в освітньому процесі, зокрема на уроках історії. Завдяки своїй наочності та структурованості, ментальні карти допомагають учням ефективно засвоювати складний історичний матеріал, встановлюючи зв'язки між різними подіями, явищами та історичними постатями. Крім того, майндмепінг допомагає учням узагальнювати вивчений матеріал та формулювати власні висновки [11, с. 43; 18]. Серед онлайн-сервісів відзначимо: MindMeister, XMind, Lucidchart, MindMup. Зокрема, XMind зручний для створення ментальних карт і мозкових штурмів. Він

підтримує різні формати ментальних карт і має багато корисних функцій, таких як діаграми Ганта для планування проектів.

Вивчення теми «Революція Гідності 2013-2014 років» у курсі історії України є чудовим прикладом ефективного використання інтелект-карт для розвитку в учнів навичок хронологічного мислення та систематизації знань. Створення інтелект-карти, що охоплює ключові події та дати Революції Гідності (початок Євромайдану, прийняття законів 16 січня, трагічні події 20 лютого тощо), дозволяє учням візуально відобразити хронологічну послідовність подій, їх взаємозв'язок та вплив на подальший розвиток країни. Застосування інтелект-карт сприяє не лише формуванню вміння встановлювати та групувати дати відповідно до певних подій, явищ та процесів, а й розвитку цілої низки ключових компетентностей. Зокрема, учні вдосконалюють загальнокультурну компетентність, глибше розуміючи історичні події та їх значення для суспільства. Також із застосуванням інтелект-карти як складової активних та інтерактивних методів навчання в учнів формується інформаційна компетентність, навчаючись ефективно працювати з інформацією, аналізувати її та презентувати результати своєї роботи [18, с. 23].

Інфографіка являє собою спосіб представлення даних та знань у графічному форматі, що значно полегшує їх сприйняття та запам'ятовування. За допомогою різноманітних візуальних елементів, таких як діаграми, схеми, ілюстрації та графіки, інфографіка дозволяє компактно та наочно передати складну інформацію, роблячи її більш доступною та зрозумілою для учнів [40, с. 214-215]. Завдяки своїй лаконічності та наочності, інфографіка дозволяє швидко та ефективно донести до аудиторії великий обсяг даних, які в текстовому вигляді зайняли б значно більше часу та зусиль для сприйняття [40, с. 77]. Візуалізація історичних даних за допомогою інфографіки на уроках історії ефективно сприяє: вивченню нового матеріалу; закріплення нової теми; перевірки знань; розв'язання проблемних питань; емоційного розвантаження. Процес створення інфографіки можливий з наступних етапів:

- формулювання мети створення інфографіки;
- збір даних матеріалу по темі;
- аналіз та обробка інформації;
- побудова доступної візуалізації [16, с. 6].

За допомогою застосування інфографіки можна формувати одне з базових вмінні хронологічної компетентності співвідносити історичні факти (події, явища, процеси) з періодами епохами, факти-події з явищами, процесами. До прикладу, під час вивчення нової теми в 11 класі можна провести групову роботу: учні можуть створити інфографіку, що включає ключові події або в 8 класі як творче завдання створити інфографіку на тему: «Архітектура доби українського бароко». Також з використанням онлайн-сервісів (Canva, Piktochart, Venngage та ін.) можливе формування вміння працювати з різними джерелами інформації, аналізувати та інтерпретувати їх, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки та узагальнення та формування власної оцінки історичних подій, розуміння їх значення та впливу на сучасність. До прикладу, досягнення зазначеної мети можливо на уроках історії України при вивченні розділу «Україна в роки Першої світової війни». Під час опрацювання теми, учні мають змогу створити візуальну схему – «Павутину причин». У центрі цієї інфографіки розташовується Перша світова війна, а навколо неї – ключові фактори, що сприяли її виникненню. Серед них можна виділити мілітаризм, імперіалізм, націоналізм, систему військово-політичних союзів та інші. Сучасні цифрові інструменти значно спрощують створення інфографіки. Сервіси на кшталт Genially, Easelly, Visually та Infogram пропонують широкий вибір шаблонів, інтерактивних елементів та можливостей для візуалізації даних. Особливо зручним та популярним серед освітян є веб-платформа Canva, яка надає велику кількість готових шаблонів для створення різноманітних візуальних матеріалів, включаючи інфографіку, презентації, постери та багато іншого [11, с. 46].

Наприклад, використовуючи Canva, можна запропонувати учням створити «Історичний фотоальбом мандрівника» під час вивчення тем, насичених подіями. Учні, ніби туристи у часі, описують події, доповнюючи їх візуальними матеріалами: ілюстраціями, карикатурами, мемами чи власними фотожабами. Такий підхід не лише поглиблює розуміння історичних подій, а й розвиває креативність та критичне мислення учнів [18, с. 24-25].

«Хмари слів» - це сучасний інструмент візуалізації, що ефективно доповнює традиційні методи навчання історії (додаток А). Вони являють собою графічне відображення ключових понять та термінів, пов'язаних з певною темою, що допомагає учням краще зрозуміти та запам'ятати матеріал. Застосування «хмар слів» не обмежується лише етапом вивчення нового матеріалу. Вони можуть бути використані на різних етапах уроку, наприклад, для актуалізації знань, закріплення матеріалу, перевірки розуміння або підготовки до контрольних робіт [18, с. 25]. «Хмари слів» допомагають учням систематизувати та узагальнити великі обсяги інформації, розвивають навички аналізу та критичного мислення. Крім того, вони сприяють активному залученню учнів до навчального процесу, оскільки дозволяють їм самостійно створювати «хмари слів» за допомогою спеціальних онлайн-сервісів (WordArt, WordClouds, TagCrowd) [32]. Зокрема, TagCrowd – простий у використанні інструмент для створення хмар слів з текстових файлів або веб-сторінок, який добре підходить для створення хмар слів з академічних текстів, статей або історичних документів.

При створенні хмари слів важливо дотримуватись певних правил та принципів: визначити тему та підберіть поняття, дати що розкривають її зміст: підбір понять, дати що розкривають її зміст: обрати візуальну форму хмари, який буде чітким та зрозумілим учням; продумати кольорову гаму зображення; обрати етап уроку для використання методу та розробити алгоритм роботи [18, с. 25].

Як зазначалося, «хмари слів» сприяють формуванню різних компетентностей учнів. Розгляньмо на конкретних прикладах можливість

використання хмар тегів на уроках історії. Зокрема використання цього інструменту на уроці історії у 8 класі під час вивчення воєнно-політичних подій 1648 року, запропонований Тетяною Веркацель (додаток Б): «На початку уроку аналізуємо хмару: виписуємо всі слова-маркери на окремих стікерах і розміщаємо на дошці у довільній формі. У процесі вивчення нового матеріалу (робота з картою, історичними документами, матеріалами підручника) встановлюємо хронологічний ланцюг зі слів маркерів. Для посилення візуалізації ланцюг на дошці може графічно відтворювати шлях воєнних дій 1648 року...» [5, с. 82]. Окрім вивчення воєнно-політичних подій 1648 року у 8 класі, «хмари слів» можуть бути ефективно використані й на інших уроках історії. Наприклад, у 7 класі під час вивчення теми «Русь-Україна (Київська Русь)» або в 10 класі при ознайомленні з подіями Української революції і т.п. Цей інструмент допоможе учням систематизувати знання, виділити ключові поняття та події, а також розвинути навички аналізу та критичного мислення. Варто підкреслити, що із застосуванням хмари слів можливо формувати не лише хронологічні вміння. У контексті історичної компетентності хмара слів є універсальним засобом: вона може формувати такі вміння:

- ідентифікувати історичне джерело;
- користуватися довідковою літературою, Інтернетом тощо для самостійного пошуку інформації;
- визначати мотиви, зміст, принципи, засади, закономірності, причини, наслідки, результати, значення дій, діяльності, політик, подій, процесів;
- співвідносити дати з історичними подіями та процесами;
- аналізувати, синтезувати та узагальнювати значний обсяг фактів, простежуючи зв'язки та тенденції історичного процесу тощо.

Впровадження ігрових практик на уроках історії є ефективним способом активізації пізнавальної діяльності учнів. Гейміфікація, як сучасний підхід до навчання, дозволяє подати складний матеріал у доступній та цікавій

формі, що сприяє кращому засвоєнню та запам'ятовуванню інформації. Психологи підтверджують, що ігрова форма навчання позитивно впливає на мотивацію та залученість учнів, незалежно від їх віку.

Перетворення навчальних завдань на ігрові виклики стимулює пізнавальну активність, розвиває креативність та критичне мислення, а також сприяє формуванню позитивного ставлення до предмета [2, с. 32; 18, с. 26]. Як зазначає О Мокрогуз: «Гра для школяра є важливою, зрозумілою, злободенною, це частина його життєвого досвіду. Навчання у грі відбувається непомітно для дитини, тому що вся її увага спрямована на гру, а не на засвоєння знань, як це буває під час навчання на уроках у школі» [26, с. 66]. Гейміфікація характеризується кількома ключовими особливостями: по-перше, вона включає елемент змагання, що стимулює та поліпшує процес засвоєння знань; по-друге, передбачає ігри без визначення переможця, де всі учасники отримують винагороду; по-третє, використовує візуалізацію цілей, що підвищує зацікавленість у вивченні нового матеріалу. Сучасні освітні онлайн-ігри пропонують інтерактивні інструменти для оцінки, розвитку та закріплення історичної компетентності учнів. Зокрема, різноманітні формати тестування, вбудовані в ігрові сценарії, дозволяють перевірити знання учнів у невимушеній та цікавій формі. Під час педагогічної практики в школі я активно використовував ігрові платформи Classcraft, Gamilab та Quizlet для створення інтерактивних уроків історії. Особливо цікавим виявився Classcraft, який дозволяє перетворити навчальний процес на захопливу рольову гру. Classcraft пропонує учням створити власних персонажів, обираючи їх зовнішність, клас та здібності. Учні можуть підвищувати рівень своїх персонажів, отримуючи досвід за успішне виконання завдань та активну участь у уроці. Ігрові елементи, такі як показники здоров'я (HP) та досвіду (XP), роблять навчання більш захопливим та мотивують учнів до досягнення кращих результатів. Вчителі ж можуть використовувати аналітику Classcraft для відстеження прогресу учнів та своєчасного надання їм зворотного зв'язку. Застосування Classcraft на уроках історії не лише підвищує інтерес учнів до

предмета, але й сприяє розвитку їхніх комунікативних навичок, вмінню працювати в команді та приймати рішення [2, с. 37-38; 18, с. 26-27].

GamiLab, подібно до Classcraft, є онлайн-платформою, що дозволяє вчителям створювати власні навчальні ігри або використовувати готові шаблони. Серед них особливо цікавим є режим "Велогонка", де учні змагаються у швидкості, відповідаючи на запитання вчителя. Правильні відповіді приносять бонуси, що допомагають просунутися до фінішу. Такий підхід робить навчання більш інтерактивним та захопливим, стимулюючи учнів до активної участі у навчальному процесі [19, с. 277-278].

Слід зазначити, що перелічені онлайн-конструктори можна використовувати на будь-якому етапі формування умінь, які є складовими історичної компетентності. Проте, особливо ефективним є їх застосування для корекції та перевірки засвоєння цих умінь. Наприклад, на уроці всесвітньої історії під час вивчення теми «Хрестові походи», використовуючи конструктор ігор Gamilab після завершення роботи з картою або ж на етапі систематизації та узагальнення знань, можна запропонувати учням відповісти на запитання з різними варіантами відповідей для формування та закріплення умінь співвідносити розвиток історичних явищ і процесів з географічним положенням: «Яку першу феодальну державу було створено в результаті першого хрестового походу?». Аналогічним чином можна перевірити вміння співвідносити історичні події з часом, наприклад, запитанням: «Коли відбувся четвертий хрестовий похід?».

За допомогою Classcraft можна створити цілий компетентнісно орієнтований урок, наприклад, для учнів 8 класу на тему «Тридцятирічна війна». Учитель, використовуючи можливості платформи, створює віртуальний клас, додає необхідний матеріал, розподіляє учнів на групи. Після опрацювання та осмислення матеріалу можна провести змагання у форматі тестування для узагальнення та систематизації знань, перевірки сформованих умінь та навичок. Наприклад, питання з варіантами відповідей «Де відбулася вирішальна битва між двома противниками під час чеського періоду війни?»

допоможе оцінити просторову компетентність учнів. А питання «Які причини початку Тридцятилітньої війни?» сприятиме розвитку логічної компетентності. Таким чином, використання ігрових елементів у навчанні історії робить процес формування історичної компетентності цікавим та ефективним.

Вивчення історії може бути складним процесом для учнів, особливо коли йдеться про запам'ятовування численних дат та подій. Проте, сучасні технології пропонують інструменти, які спрощують та роблять навчання цікавішим. Один з таких інструментів – сайт topmediai.com, який дозволяє озвучити текст з історичною хронологією різними голосами, включаючи голоси відомих політиків, співаків, акторів, а також персонажів мультфільмів та навіть дронів. Це можна зробити, завантаживши власний аудіозапис або створивши його безпосередньо на сайті. Такий підхід не лише полегшує запам'ятовування дат, але й робить процес навчання більш інтерактивним та веселим. Учні можуть створювати власні історичні реп-композиції, озвучуючи їх улюбленими голосами, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу та підвищує мотивацію до вивчення історії [52].

Онлайн-генератор музики AI Voicemod надає можливість створювати унікальні пісні на основі власного тексту. Щоб скористатися цією функцією, необхідно авторизуватися через свій Google-акаунт. Щоб створити пісню, необхідно виконати такі кроки: у верхньому правому куті сайту натиснути кнопку "Create content", потім вибрати "Create a song", підібрати мелодію, обрати виконавця з наданих варіантів та вставити текст вашої пісні. Після генерації пісню можна або завантажити.

Римована мнемоніка, як і музична, використовує ритм та рими для полегшення запам'ятовування. Якщо скласти віршик самотійно важко, можна звернутися до штучного інтелекту, наприклад, ChatGPT. Він допоможе створити римовані рядки, які легко запам'ятаються та допоможуть у навчанні.

Буде доцільно продемонструвати практичну можливість застосування згаданих онлайн-сервісів для формування одного з основоположних вмінь —

встановлення хронологічної послідовності подій. Наприклад, на уроці Всесвітньої історії в 7 класі на тему «Хрестові походи», учні повинні запам'ятати послідовність хрестових походів, що для деяких може видатися непосильним завданням. Тому, щоб учень запам'ятав послідовність подій, він може скористатися згаданими вище можливостями онлайн-генератора музики AI Voicemod, адаптуючи текст з датами під улюблену пісню свого кумира. Учень вставляє підготовлений текст перед завантаженням аудіозапису пісні. Після генерації учень отримує пісню про події Хрестових походів у виконанні, наприклад, Леді Гага або Юлії Тимошенко. На наш погляд, виконання завдання буде доцільно також при вивченні 7-класниками теми «Реконкіста» і т.п.

Щоб продемонструвати більш наочно описане завдання, наведу власний приклад. Під час підготовки до екзамену з предмету «Історія середніх віків» для вивчення послідовності подій теми «Централізація державної влади у Франції у XI – XV ст.», я створив римований текст. Цей текст, застосувавши генератор музики AI Voicemod, я адаптував під пісню Ava Max - «Kings & Queens». Ось приклад тексту: На королівський трон постають Капитнги в 987

Гатіне та Корбі воз'єднає Філіп

А Філіп 2, Август, Амєнське

Артуа, Мондільє, Руа і Перону.

Як було зазначено раніше, карта на заняттях історії повинна бути практичним засобом та виконувати важливу функцію. Однак слід акцентувати, що процес формування складних умінь та навичок, знаннєвої частини просторової компетентності не має бути рутинним!. Завдяки сучасним технологіям, можливо традиційні методи роботи з формування умінь, що входять до просторової компетентності та зробити осмислення історичного простору захоплюючим, зокрема Google Earth, Seterra online, StoryMap JS, Thinklink,

Електронні карти нового покоління – це не просто статичні зображення. Інтерактивні веб-карти, створені за допомогою ГІС-технологій,

дозволяють вам не просто дивитися, а й досліджувати, аналізувати та взаємодіяти з картою.

Можемо виділити наступні переваги використання ГІС-технологій крізь призму навчального процесу:

- наочність : ГІС-карти здатні візуалізувати складні історичні події, роблячи їх зрозумілими та доступними;
- інтерактивність: можливість досліджувати карту, масштабувати, накладати різні шари даних, шукати об'єкти та отримувати додаткову інформацію.

Завдяки застосуванню електронного глобусу Google Earth можливо формувати наступні уміння: орієнтація в історичному просторі, Здійснювати аналіз-синтез просторово історичних об'єктів та зв'язків в історичному просторі тощо.

Застосування Google Earth можливе на будь-яких етапах уроку та форм навчання як наочність для підкріплення навчального та незамінний засіб формування складних умінь, що входять в складову просторової компетенції.

Зокрема, студентка Львівського національного університету імені Івана Франка Щербина Софія в своїй магістерській роботі наводить наступні переваги застосування сервісу на уроці: Завдяки зручному інтерфейсу та підказкам на панелі управління, програма Google Earth є доступною для використання як вчителями, так і учнями. Вона дозволяє працювати з великим обсягом матеріалу, який постійно оновлюється, забезпечуючи актуальність даних. Серед корисних функцій програми – можливість встановлення градусної сітки на глобусі, визначення координат, налаштування масштабу та автоматичне визначення одиниць виміру відстані. Крім того, Google Earth містить фотографії, відео та тести, що сприяє кращому засвоєнню знань учнями [6, с. 28-29].

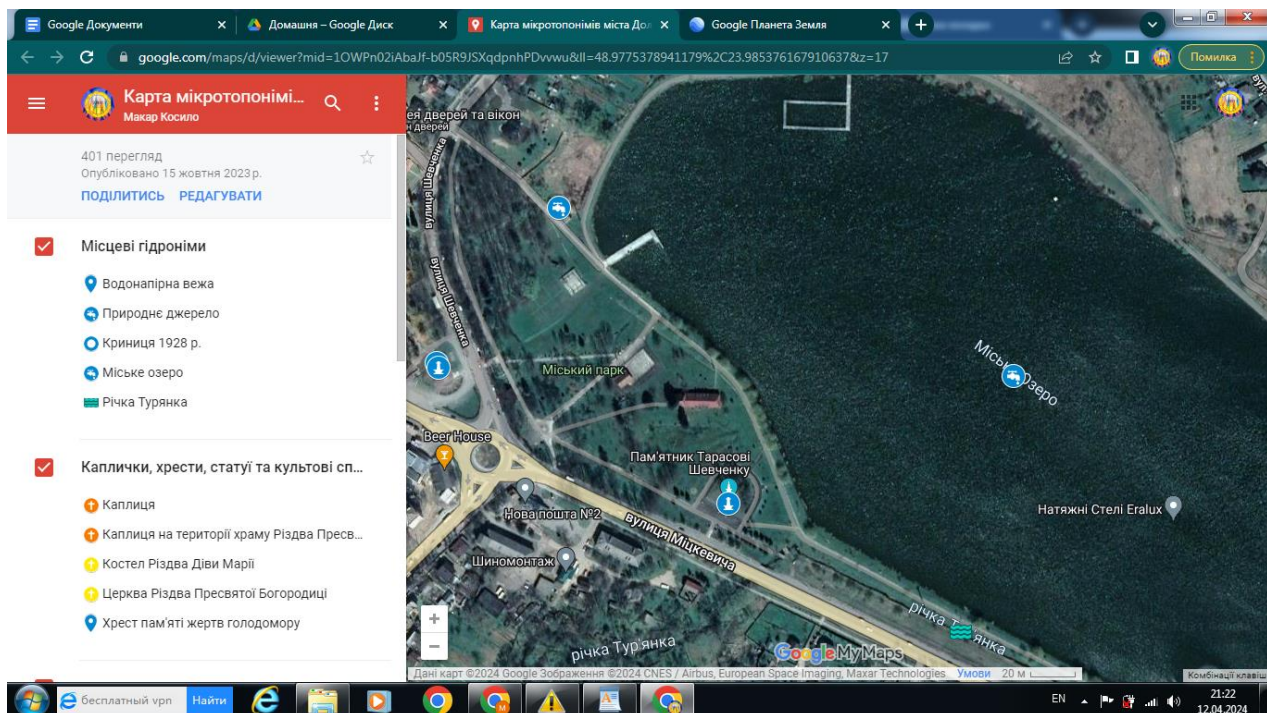
Як раніше згадувалось, у 5 класі розпочинається ознайомлення з історичною картою та набуття простих навичок її використання. Учні

вивчають розпізнавати символи на карті, знаходити місця подій, історико-географічні об'єкти та встановлювати взаємозв'язки між ними та сторонами світу. На думку студентки 4 курсу бакалаврату Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка Світлани Чорної, формування просторової компетентності можливе через вивчення минувшини свого краю [44, с. 199-200].

Тому для формування початкових умінь роботи з картою можливе наступне завдання: дати учням розробити за допомогою електронного глобусу Google Earth інтерактивну карту визначних пам'яток історії та архітектури та укладання до неї легенди (додаток Б). Дане дослідницьке завдання формуватиме початкові умінь роботи з картою та локалізації об'єктів на ній та інформаційної компетентності.

З використанням згаданих інтерактивних сервісів, зокрема Thinklink, учні мають можливість створити інтерактивну карту доступ до якої матиме весь клас. Наведемо приклад застосування даного інтерактивного сервісу у контексті формування просторової компетентності. На уроці всесвітньої історії у 8 класі, під час вивчення теми «Великі географічні відкриття» та етапі осмислення нового навчального матеріалу та узагальнення та систематизації знань можливе проведення групової роботи, де поділені групи з використанням можливостей Thinglink створюють карту Великих географічних відкриттів, додаючи на неї теги з коротким описом кожної подорожі. Також учні для добавляння ілюстрацій можуть скористатись оновленням та за допомогою вбудованого інструменту з використанням штучного інтелекту на основі текстових підказок створити бажане зображення. В результаті виконання даного завдання із застосуванням згаданого інструментарію розвиваються наступні просторові вміння. Також за згаданим алгоритмом, дане завдання можливо до виконання на уроках історії України, 10 клас на тему: Воєнні дії на території України в 1914–1917 рр [Додаток].

Формування та закріплення знань про локалізацію об'єктів, подій і процесів, а також аналіз і систематизація картографічної інформації як джерела історичних знань, можуть бути ефективно досягнуті через використання інтерактивних карт. Інтерактивна карта надає учням можливість вивчати історичні події та процеси у їх географічному контексті, а також створювати власні тематичні картосхеми, використовуючи різні графічні редактори. Один з таких інструментів – онлайн-сервіс Stor-Map.

Логічна компетентність є однією з найважливіших структурних частин, яку мають отримати учні в школі. Вона дозволяє на основі засвоїм критично мислити, аналізувати інформацію, робити обґрунтовані висновки та аргументувати свою позицію. Як й інші складники історичної компетентності, для остаточної апробації набутого конкретно-історичного чи загально-історичного поняття або ж будь-який з типів історичних зв'язків учень повинен творчо застосувати теоретичні знання на практиці.

Чудовим методом закріплення понять, доведення своїх аргументів, встановлення причинно-наслідкових, хронологічно-просторових зв'язків, формулювати на основі фактів висновків та узагальнення знань є всім відомим

інтерактивний метод «Мозковий штурм», який дає змогу узагальнити вивчений знайти вирішення будь якої навчальної проблеми та активізує пізнавальну активність учнів.

Сучасні онлайн-сервіси дають змогу дистанційно проводити мозкові штурми. Серед наявних для використання учительства сервісів можливо виділити [ideamar.ai](https://www.ideamar.ai), який пропонує наступні можливості:

- швидка генерація ідей: IdeaMap використовує штучний інтелект для допомоги учням швидше та ефективніше генерувати ідеї. Це може бути корисним для завдань, таких як мозковий штурм для написання есе, створення проектів або планування подій;
- візуалізація ідей: IdeaMap відображає ідеї на карті розуму, що дозволяє учням краще організовувати та розуміти їх. Це також може бути корисним для виявлення зв'язків між різними ідеями;
- спільна робота: IdeaMap дозволяє учням спрацьовувати над картами розуму в режимі реального часу. Це сприяє кращому комунікуванню покращити свою спроможність обговорювати свої ідеї один з одним [53].

У контексті формування логічної компетентності, даний сервіс можливо застосовувати на різних етапах формування конкретно-історичних понять: від первинної перевірки знань до застосування знань в нестандартній ситуації. Наприклад, при завершенні вивчення в 8 класі теми «Національно-визвольні змагання під проводом Богдана Хмельницького» на етапі узагальнення та систематизації знань можливе завдання: використовуючи даний онлайн-сервіс визначити причинно-наслідкові зв'язки. Також використовуючи згаданий онлайн-сервіс на уроці всесвітньої історії на тему: «Японія на початку ХХ століття» для закріплення вміння аналізувати, синтезувати та узагальнювати значний обсяг фактів, простежуючи зв'язки і тенденції історичного процесу визначати причини, сутність, наслідки та значення історичних явищ та подій, зв'язки між ними після вивчення питання Революція (переворот) Мейдзі для закріплення щойно вивченого матеріалу за допомогою згаданого сервісу

учитель створює інтерактивну кімнату де створює проблемне запитання на яке учні можуть відповісти: «Які причини та наслідки революції Мейдзі?». Учні висловлюють свої думки, по завершенню учитель проводить узагальнюючу бесіду.

Ось кілька популярних онлайн-сервісів для «Мозкового штурму»: Miro, Stormboard, MindMeister.

Також цікавим до використання в навчанні сервіс з використанням штучного інтелекту потрібно виділити Fillout. Даний сервіс можна використовувати на всіх етапах формування логічної компетентності: від формування понять до закріплення знань.

Виділимо наступні переваги використання онлайн-сервісу:

- швидке та просте створення будь-яких опитувань,: Fillout, використовуючи штучний інтелект дозволяє створювати різноманітні форми, такі як опитування, тести, анкети, заявки на реєстрацію тощо, за лічені хвилини.
- Fillout пропонує широкий спектр типів питань, включаючи текстові, з вибором однієї або декількох відповідей, рейтингові, шкали Likert, завантаження файлів тощо;
- Fillout дозволяє налаштувати дизайн форм відповідно до вашого бренду, додаючи логотип, кольори та шрифти.
- Спільна робота над формами: Fillout дозволяє декільком користувачам спільно працювати над створенням та редагуванням форм;
- Fillout можна інтегрувати з іншими інструментами, такими як Google Sheets, Airtable та Zapier, для автоматизації робочих процесів та обміну даними [51].

З використанням даного сервісу можливо провести урок Всесвітньої історії у 8 класі на тему: «Великі географічні відкриття» формування конкретно-історичних понять:

1. учитель створює слайд де відображені основні поняття та причинно-наслідкові зв'язки теми (найкраще використовувати умовно-графічну наочність)
2. після кожного інформаційного блоку для саморефлексії здобутих знань учитель за допомогою інструменту «Створіть запитання за допомогою ШІ» створює запитання;
3. по завершенню усвідомлення основних понять та причинно-наслідкових зв'язків учитель проводить етап узагальнення та систематизації знань. Для цього учитель на слайд, на власний розсуд, додає будь які з наявних тестові блоки: коротка чи довга відповідь, запис голосу тощо.

Застосування даного сервісу буде доречно для формування та закріплення вміння аналізувати вплив особистостей на історичні події, виявляючи їхні особисті спонукання та об'єктивні обставини, що впливали на їхні дії. Так, урок історії України у 7 класі на тему «Русь-Україна за Володимира Святославича (Великого, 980–1015 рр.)», що спрямований на згадане вміння, можливо провести наступним чином: учитель, застосовуючи сайт Filiaut може розробити урок в довільній формі роботи, який учні можуть самостійно опрацювати. По завершенню етапу осмислення нового навчального, учитель додає розширену форму опитування, де учні висловлюють своє ставлення до особистості, вплив особистості на Русь, виділяючи власні мотиви та об'єктивні обставини, що впливали на рішення. Також даний сервіс можна використовувати на таких уроках: «Московське царство. Правління Романових. Внутрішня та зовнішня політика Петра І», «Реформація і її поширення у країнах Західної Європи», «Католицька церква напередодні Реформації. М. Лютер і народження протестантизму. Т. Мюнцер. Поширення Реформації. Ж. Кальвін. Аугсбурзький релігійний мир 1555 рр», «Англійські колонії в Північній Америці. Декларація незалежності. Війна за незалежність. Утворення США. Конституція США» тощо.

Як вже згадувалось раніше, глибоке розуміння суті та контексту поняття, проявляється в чіткому й коректному поясненні його значення. На жаль, не всі

учні здатні самостійно осягнути глибину історичних подій, розкрити їхні об'єктивні причинно-наслідкові зв'язки та логіку розвитку. Часто плутаючи головне з другорядним, вони ковзають по поверхні інформації, не вникаючи в суть.

Лише через власний аналіз історичних фактів, через дослідження та зіставлення різноманітних джерел, учень може по-справжньому зрозуміти минуле, відчутти його динаміку та вплив на сучасність. Цей шлях, хоч і складніший, веде до глибокого розуміння історичних процесів, формує критичне мислення та навички самостійного пошуку знань.

Як зазначає Олена Безноско в своїй статті «Робота з термінами на уроках історії при формуванні історичних понять»: «...однією з основних проблем у викладанні як історії, так і суспільствознавчих дисциплін – проблема оволодіння учнями спеціальних термінів. Це завдання ускладнюють такі обставини як: велика кількість понять запропонована для запам'ятовування; незначний словниковий запас слів у дітей; багато термінів використовується рідко; вікові обмеження дитини для розуміння певних явищ» [4, с. 55].

Згідно навчальної програми з всесвітньої історії учні 7 класу при вивченні розділу «Середньовічний світ Західної Європи» учні повинні опанувати наступні поняття: «васалітет», «внутрішня колонізація», «Ганза», «гільдія», «епархія», «зовнішня колонізація», «лихварство», «майстер», «міська комуна», «підмайстер», «суспільний стан», «учень», «феод», «феодалізм», «феодальна драбина», «церковна ієрархія», «цех» [10, с. 38]. Без вивчення та усвідомлення цих понять, подальше вивчення матеріалу буде проблематичним. Як вважає Галина Стефанюк, один із ключових аспектів індивідуальної роботи, яка сприяє розвитку логіки, мовленнєвих навичок, творчості, активності та самостійності учнів, – це ведення особистого словника. Для стимулювання активності та незалежності на уроках історії можна використовувати наступні методи самостійної роботи зі словником: самостійне визначення значення терміну за допомогою словників,

енциклопедій та довідників; складання усної, а потім письмової короткої нарисової історії з використанням вже знайомих термінів та слів [39, с. 19].

Розгляньмо, як ця навчальна проблема може бути вирішена на практиці за допомогою історичного Owlift. Призначення онлайн-сервісу Owlift можна описати наступним чином: «Цей штучний інтелект пояснює вам все і вся, ніби ви 5-річна дитина» [55]. Цей сервіс буде корисним як для учительства, так і для учнів. До прикладу при вивченні курсу середньовічної історії теми «Франкська держава в V-VIII ст.» учні самостійно з'ясовують значення поняття «бенефіція» та складають коротку усну чи письмову розповідь. Також для того, щоб зробити завдання більш цікавим, учні можуть відповідно до створеної розповіді, використовуючи відповідний галузевий штучний інтелект, створити ілюстрації [Додаток В].

На погляд Вагіна, на початковому етапі формування понять, потрібно створити цілісну, яскраву картину історичного явища. Як вище згадувалось, наочність активізує мисленнєві процеси та активізує пізнавальну діяльність учнів. Наприклад, при вивченні у 8 класі при вивченні теми «Реформація та релігійні війни» через описовий метод висвітлює значення понять «реформація», «протестанство», «контреформація».

В учнів пропедевтичного курсу потрібно навчити фіксувати інформацію. Одним з найефективніших прийомів аналізу, узагальнення та систематизації знань, унаочнення знань, встановлення причинно-наслідкових зв'язків є умовно-графічна наочність фішбоун, яку можливо використовувати для формування інформаційного складника історичної компетентності. Даний прийом найкраще застосовувати під вивчення багато структурного матеріалу де містяться конкретно-історичні поняття та зв'язки. В основі фішбоуна – схематична діаграма у формі риб'ячого скелета. Схема містить основні чотири блоки, представлені у вигляді голови, хвоста, верхніх і нижніх кісточок. Сполучною ланкою виступає основна кістка. Даний прийом варто застосовувати, як складову виключно інтерактивних або ж активних методів навчання: робота або групах. Наприклад, застосування даного прийому

можливе у 8 класі при вивченні теми з історії України на тему: «Участь Гетьманщини в Північній війні. Іван Мазепа». на етапі узагальнення та систематизація знань. Після навчально-пізнавальної діяльності учні малюють «Фішбоун» та самостійно заповнюють. По завершенню, можливе проведення узагальнюючої бесіди з наведеними питаннями. В якості альтернативи традиційній самостійній роботі у зошиті, можливе використання онлайн-сервісів для створення фішбоун, що є ефективним інструментом для візуалізації та структурування інформації. Зокрема, можливе застосування онлайн-сервісів ClassTools, Canva і т.п.

На наш погляд, формування уміння використовувати інтернет-ресурси, інтерпретувати зміст історичних джерел та відбиті в них історичні факти, явища, події працювати з історичними джерелами можливе виключно через самостійну діяльність учнівства – проектну діяльність. З метою поглиблення знань про життя українців у період становлення незалежності, учням 11 класу, які вивчають розділ «Відновлення державної незалежності України: її роль у розпаді Союзу Радянських Соціалістичних Республік», пропонується виконати проект: «Повсякденне життя українців у 1990-х роках». Передусім, учнів потрібно ознайомити з основними інструментаріями для пошуку матеріалу заданої проблеми: розширеннями для пошуковиків з використанням штучного інтелекту. Інструменти з штучним інтелектом допомагають користувачам знаходити найкращі результати, аналізуючи їхні запити та контекст дослідження. Завдяки цьому користувачі можуть зекономити час, збільшити свою продуктивність та уникнути неякісних результатів. ШІ-інструменти також можуть пропонувати користувачам додаткові ресурси та інформацію, пов'язані з їхнім запитом. Важливо, щоб учні критично оцінювали інформацію, знайдену за допомогою ШІ-інструментів.

До вашої уваги пропонуються наступні сервіси для використання: ChatGPT for Search, AI Search GPT, GPT Sidebar та інші. У контексті формування історичної компетентності заслуговує уваги пошукова система з використанням ШІ Consensus.

Розглянемо основні можливості, які доступні користувачам цієї пошукової системи:

- глибокий пошук: доступ до понад 200 млн наукових джерел і літератури, включаючи журнали, книги, дисертації та матеріали конференцій;
- розширений пошук: можливість використання логічних операторів, фільтри за датою, автором, галуззю вивчення та іншими критеріями, щоб уточнити пошук і знайти найбільш відповідні результати;
- просте читання: із застосуванням ШІ текст стає зрозумілим та лаконічні анотації наукових статей, що дозволяють швидко зрозуміти основні моменти.
- автоматичне формування цитат у різних стилях [49].

На завершальному етапі роботи проектних груп учні завдяки інтерактивному ігровому онлайн-сервісу Rooms.xuz отримують можливість створити унікальну кімнату, де мають можливість поділитися цікавою розповіддю про повсякденне життя своєї сім'ї: про побут, вбрання та інші цікаві аспекти. Сервіс надає широкий спектр вбудованих елементів, які можна використовувати для оформлення кімнати, а також дає можливість створювати власні декоративні елементи, додаючи фотографії та інші зображення.

Для закріплення у свідомості дітей вміння ідентифікувати прийоми маніпулювання, елементи розпалювання ворожнечі та ксенофобії можливе використання елементів ШІ програм. Зокрема, створення віртуальних ситуацій, де діти можуть розпізнавати прийоми маніпулювання та ворожнечі; використання інтерактивних ігор для аналізу та обговорення ситуацій, де дії персонажів ведуть до конфліктів та негативних настроїв. Наприклад, під час вивчення учнями 11 класу теми «Початок війни РФ проти України: окупація, анексія Криму, збройна агресія на сході України» можна запропонувати завдання – створіть перелік фейків рф щодо України.

На темах всесвітньої історії 11 класу, використовуючи інструмент Magic Studio від Canva, що використовує можливості штучного інтелекту або ж

використовуючи ШІ-генератор сайтів Mobirise, учні можуть створити рекламну кампанію туристичного маршруту.

Як зазначалося в попередньому розділі, для формування в учнів умінь порівнювати, пояснювати, узагальнювати та критично оцінювати факти минулого та діяльність історичних осіб, після критичного опрацювання матеріалу у формі, визначеній вчителем, можливе самостійне виконання учнями творчого завдання. Для формування згаданих умінь можливе використання онлайн-сервісів штучного інтелекту - D-ID: AI Video Generator, Chatter.hume.ai, Wondercraft.ai., Mobirise. Розглянемо формування умінь, що входять до аксіологічної компетентності з використанням згаданих онлайн-сервісів.

Одним із таких завдань може бути створення відео за допомогою додатку D-ID: AI Video Generator на уроці історії України в 9 класі при вивченні теми «Соціально-економічний розвиток українських земель у складі Австро-Угорської імперії на початку ХХ ст.».

Ось алгоритм виконання роботи:

- учні натискають кнопку Create та вставляють наперед підготовлений текст або аудіофайл. Текст може описувати спогади людей, які емігрували з України на початку ХХ століття, або ж висловлювати думку про це явище;
- далі учень обирає аватара або завантажує фото свого бажаного героя. Це може бути історична особистість, вигаданий персонаж або навіть кумир учня (щоб зробити завдання цікавішим, учень може згенерувати свого кумира або друга);
- програма також пропонує власну бібліотеку аватарних зображень, з якої можна вибрати відповідний варіант.
- нарешті, учень може додати до відео власний фон. Це може бути пейзаж, карта, фотографія або будь-яке інше зображення, яке підкреслить тему відео.

Окрім цього, дане завдання сприяє формуванню у семикласників навичок формулювання власного ставлення до історичних подій епохи середньовіччя, зокрема до постатей того часу. Наприклад, на уроці всесвітньої історії в 7 класі під час вивчення теми Столітньої війни та діяльності Жанни д'Арк учні можуть застосувати прийом персоніфікації, використовуючи згаданий вище додаток (додаток Г).

Важливо під час формування аксіологічного складника історичної компетентності навчити учнів оцінювати вплив діяльності історичних осіб, передумови процесів, перебіг процесів, риси проявів суспільного життя та висловлювати власні погляди і обґрунтовувати власну позицію. До прикладу, для формування та закріплення згаданих умінь та навичок можливо під час вивчення у 8 класі теми «Берестейська унія» з використанням ШІ-генератора сайтів Mobirise. Так, вивчення нової теми можливо через організацію групової роботи, де учні уявляють себе журналістами та створюють своє видання та опрацьовують різноманітні історичні джерела. На завершення роботи кожна група, використовуючи згаданий онлайн-генератор, має висвітлити події церковного собору та висвітлювало б їхню інтерпретацію подій та вплив унії на подальші події. Після ознайомлення зі статтями створених видань, застосовуючи прийом «Займи позицію», учні висловлюють власну ціннісну думку та аргументують свою позицію.

Також цікавим у контексті формування аксіологічної та інформаційної компетентностей є застосування подкасту – цифрового аудіосеріалу, який можна завантажити або слухати онлайн. Кожен епізод присвячений певній темі і може містити розмови, інтерв'ю, оповіді або інші форми аудіоконтенту.

Так мережа інтернету пропонує до використання наступні онлайн-сервіси з використанням штучного інтелекту, зокрема: Chatter by Hume AI, iListen AI, Murf.AI. Потрібно підкреслити, що вам не потрібно самостійно записувати аудіо, за вас це зробить штучний інтелект на основі вашого тексту. На наш погляд, використовуючи згадані онлайн-сервіси учні можуть створити творче індивідуальне завдання. Наприклад, учням можна запропонувати

увияти себе ютуберами, які цікавляться історією. Їхнє завдання – розповісти про цікаві сторінки життя історичної особистості, визначити її вплив та внесок, висловити власну позицію. Вважаємо за доцільне застосування цього завдання передусім на уроках, де ключову роль відіграє історична постать. Наприклад, учні можуть підготувати пізнавальні подкасти про Мартіна Лютера, Івана Мазепу, Богдана Хмельницького тощо. Щоб зробити завдання цікавішим, учні можуть скористатися сервісом Luchee, який перетворює подкасти на короткі відео. Виконання цього завдання з використанням згаданих онлайн-сервісів сприятиме розвитку аксіологічної, інформаційної та логічної компетентностей.

Таким чином, Україна прогресує у статусі інформаційної країни, що підсилює вимоги до інформаційних технологій у різноманітних областях, в тому числі в освітній. Розширене використання інформаційно-комунікаційних технологій та елементів дистанційного навчання сприяє інноваційності в освіті. Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчанні історії є невід'ємною складовою сучасної освіти. ІКТ в навчальному процесі дозволяє залучати учнів до активного та практичного засвоєння історичних знань. Інтерактивні вправи, онлайн-тестування, створення власних історичних проектів за допомогою спеціалізованих сервісів, спільна робота над історичними дослідженнями у віртуальному середовищі — все це стимулює активну участь учнів у навчанні та розвиває їхні пізнавальні, творчі та комунікативні здібності. Такий підхід сприяє формуванню комплексної історичної компетентності, яка включає в себе не лише знання про минуле, а й уміння аналізувати, оцінювати та застосовувати ці знання у сучасному житті.

Застосування різноманітних інструментів та сервісів, таких як Time Graphics, Tiki-Toki, ClassTools.NET для створення інтерактивних стрічок часу, Gamilab, Classcraft, Quizlet для створення ігор та тестів, платформи для мозкового штурму IdeaMap, генератори інфографіки Canva, а також онлайн-сервіси Owlift, Fillout, D-ID: AI Video Generator, Chatter.hume.ai,

Wondercraft.ai, Mobirise, дозволяє зробити вивчення історії більш захоплюючим та ефективним.

До прикладу, інтерактивні стрічки часу (Time Graphics, Tiki-Toki, ClassTools.NET) допомагають формувати хронологічну компетентність. Google Earth та StoryMap JS розвивають просторову компетентність через створення інтерактивних карт. Онлайн-сервіси IdeaMap та Fillout сприяють розвитку логічної компетентності. Інфографіка (Canva) та сервіс Owlift допомагають формувати інформаційну компетентність. Відеоролики (D-ID: AI Video Generator) та ШІ-генератор сайтів Mobirise сприяють розвитку аксіологічної компетентності.

ВИСНОВКИ

В сучасному динамічному світі, що постійно змінюється, зростає потреба у вихованні всебічно розвиненої особистості, здатної адаптуватися до нових умов та викликів. Цього можна досягти завдяки формуванню у людини комплексу необхідних компетенцій та цінностей.

Важливу роль у цьому відіграє освіта, зокрема, вивчення громадянських та історичних дисциплін. Ці науки сприяють розвитку гармонійної особистості, яка володіє знаннями про історичні та сучасні події, вміє аналізувати їх, проявляти активну громадянську позицію та поважати основи демократії.

Досягнення цілей освіти в цьому напрямку ґрунтується на забезпеченні необхідних навчальних результатів та формуванні відповідних компетенцій. Однією з предметних компетентностей є історична, яка поєднує в собі моральні цінності, здобуті знання, вміння та навички, необхідні для глибокого розуміння та тлумачення історичних подій. Історична компетентність є важливою складовою загальної освітньої підготовки, що забезпечує всебічний розвиток особистості та сприяє формуванню свідомих і відповідальних громадян.

Ця компетентність формується та вдосконалюється протягом вивчення історії, даючи можливість людині критично мислити, аналізувати джерела та робити обґрунтовані висновки про минуле. До її складових відносяться: хронологічний (мислить історико-хронологічно, орієнтується в історичному часі, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами і процесами, діяльністю людей та її результатами в часі, виявляє зміни і тривалість у житті суспільства); просторовий (мислить геопросторово, орієнтується в соціально-історичному просторі, виявляє взаємозалежність розвитку суспільства, господарства, культури і навколишнього природного середовища); логічний (мислить системно, виявляє взаємозв'язок, взаємозалежність та взаємовплив історичних подій, явищ, процесів, постатей

у контексті відповідних епох; розуміє множинність трактувань минулого і сучасного та зіставляє їхні інтерпретації); інформаційний (мислить критично, працює з різними джерелами інформації та формулює історично обґрунтовані запитання); аксіологічний (усвідомлює власну гідність, реалізує власні права і свободи, поважає права і гідність інших осіб, виявляє толерантність, протидіє проявам дискримінації).

Без урахування хоча б однієї складової історичної компетентності загальна уява про історію буде неповною. Важливо підкреслити, що кожна складова частина історичної компетентності має свою структуру, яка включає необхідні навички та знання, що формуються поступово на кожному етапі навчання.

Важливим завданням сучасної української історичної освіти є не лише надання знань про минуле, а й формування в учнів умінь. Робота з складовими історичної компетентності повинна носити систематичний та структурований характер.

Учитель, проводячи урок орієнтований на формування історичної компетентності учнів, повинен дотримуватись наступного алгоритму: спочатку визначати цілі та завдання уроку, планувати заняття з обговоренням попередніх знань та поданням нової інформації через різноманітні методи, використовувати активні методи навчання та практичні вправи для засвоєння матеріалу, обговорювати та аналізувати результати, оцінювати знання учнів і фіксувати результати з метою подальшого розвитку навичок та знань.

Одним з ефективних підходів до розвитку умінь та навичок, що входять в історичну компетентність є систематичне вирішення різноманітних навчально-пізнавальних завдань учнями. Однак потрібно підкреслити, що вибір конкретних завдань не повинен застосовуватись хаотично, а залежно від мети та змісту уроку, особливостей класу і вибраних вчителем методів навчання.

В процесі формування і розвитку історичної компетентності важливу роль відіграють різноманітні засоби наочності: від звичайних таблиць, ліній

часу до портретів видатних діячів та політичних карикатур. Подекуди ці засоби можуть передавати значно більше інформації, ніж звичайний текст. Для формування в учнів уявлення про послідовність, тривалість незворотності часу, традиційна методика викладання історії пропонує до використання вчителю безліч різноманітних прийомів навчання: робота зі стрічкою часу, створення хронологічної таблиці. Також завдяки згаданій наочності можливе формування в учнів уміння, що входить самостійно фіксувати інформацію, створюючи таблиці різних типів, схеми тощо. Застосовуючи політичні карикатури та портрети історичних постатей на уроках, маємо змогу формувати вміння ідентифікувати прийоми пропаганди; відрізнити факт, від інтерпретації автора. Проте, вищезгадані прийоми та засоби слід застосовувати лише через призму активних та інтерактивних методів навчання.

Однак будьмо відверті, сучасним дітям, що живуть у вимірі трендів Tik Tok та складних умовах війни, малювати в зошиті стрічку часу буде не по душі. З розвитком інформаційно-комунікаційних технологій у вчителя з'явилася безліч інструментів, завдяки яким можливо підвищити ефективність формування хронологічної компетентності учнів та робить навчальний процес цікавим та захоплюючим для учнів. Вчитель повинен чітко усвідомлювати, що на сьогодні, ІКТ – це не просто флешка зі скачаними застарілими презентаціями або типовими електронними книжками. Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у формуванні історичної компетентності є важливим, оскільки вони забезпечують доступ до різноманітних джерел інформації та інтерактивних засобів, сприяють розвитку критичного мислення та аналітичних навичок, створюють цікаве та змістовне навчальне середовище, де учні можуть активно залучатися до навчального процесу, використовувати отримані знання у практичних завданнях та розвивати свої пізнавальні, творчі та комунікативні здібності, що сприяє комплексному формуванню їхньої історичної компетентності.

Активного розповсюдження набувають різноманітні онлайн-сервіси з використанням штучного інтелекту, які у поєднанні з традиційними методами навчання здатні формувати складні уміння, що входять до складових історичної компетентності. Зокрема, використовуючи онлайн-сервіси Tiki-Toki, Time Graphics і Class Tools можливо створювати інтерактивні часові лінії, що допомагає учням візуалізувати історичні події та їх хронологію. З метою формування просторової компетентності можливо застосовувати Google Earth, який надає можливість учням досліджувати місця та події історії у віртуальному просторі, допомагаючи кращому усвідомленню просторового контексту історії. Інтерактивні карти, створені за допомогою Thinglink і Stor-Map, допомагають учням візуалізувати та взаємодіяти з історичними картами. Задля формування умінь, що входять до логічної компетентності можливе застосування онлайн-сервісів IdeaMap та Fillout допомагають розвитку логічного мислення учнів, дозволяючи їм генерувати ідеї, організовувати їх у візуальні схеми та проводити мозкові штурми. У контексті інформаційної компетентності у поєднанні з самостійним видом роботи Owlift допомагає учням розуміти складні історичні терміни та поняття, спрощуючи їх пояснення. Consensus дозволяє учням проводити глибокий пошук в наукових джерелах, що сприяє розвитку навичок дослідження та критичного мислення. Можна впевнено стверджувати, що більшість учнів володіють згаданими технологіями, тому вчителі повинні підлаштовуватись під даний тренд. Слід зазначити, що застосування різноманітних онлайн-сервісів, зокрема, можливе не тільки, як мотивація навчальної пізнавальної діяльності учнів, але й для формування умінь, що входять в складові історичної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативні документи, навчальні програми, методичні рекомендації

1. Всесвітня історія. історія України. (інтегрований курс). 6 клас. Всесвітня історія. 7–9 класи. історія України. 7–9 класи. Всесвітня історія. 10–11 класи. Історія України. 10–11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. Міністерство освіти і науки України. URL: <http://surl.li/uiwav> (дата звернення: 05.03.2024).
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: <http://school19.zp.ua/wp-content/uploads/2020/10/derzhstandart-converted.pdf> (дата звернення: 02.03.2024).
3. Історія України. 10-11 класи : Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 21.02.2023 № 236. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/provnesennya-zmin-do-navchalnih-program-z-istoriyi-ukrayini-dlya-5-9-ta-10-11-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 02.03.2024).
4. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. К., 2018. 10 с.
5. Методичні рекомендації щодо викладання історії, основ правознавства, громадянської освіти та курсів духовно-морального спрямування у 2023/2024 навчальному році : Додаток 9 до листа Міністерства освіти і наук України від 19.08.2023 р. №1/8530-22. URL: <http://surl.li/uiwbg>
6. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / за заг. ред. М. Грищенка. М-во освіти і науки України, 2016. 34 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 05.03.2024).
7. Про внесення змін до Національної економічної стратегії на період до 2030 року : Лист затвердженої постанови КБУ від 10 березня 2021 р. №

202. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-2021-п#Text> (дата звернення: 15.03.2024).
8. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Каб. Міністрів України від 30.09.2020 р. № 1392 : станом на 1 верес. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#Text> (дата звернення: 10.03.2024).
9. Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 2022-2024 роки : Постанова від 08.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2360-IX#Text> (дата звернення: 01.03.2024).
10. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядж. від 02.12.2020 р. № № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-р#Text> (дата звернення: 05.03.2024).
11. Україна – 2030: Доктрина збалансованого розвитку / Жилінська О. (наук. ред.), Мельничук О. (відп. ред.), Антонюк Л., Гуменна О. та ін. 2-е вид. Львів: Кальварія, 2017. 164 с. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf> (дата звернення: 02.03.2024).

Навчальні програми та ігри

12. Видавництво КМ Медіа. URL: <https://cutt.ly/05A4iC4> (дата звернення: 17.04.2024).
13. Віртуальний музей пам'яті війни. URL: <https://kyivregiontours.gov.ua/war> (дата звернення: 10.04.2024).
14. 3D-екскурсія українськими музеями просто неба. URL: <https://cutt.ly/F5WZzoC> (дата звернення: 03.04.2024).
15. Наскельне місто-фортеця Тустань, 3D-модель п'яти періодів дерев'яної забудови. URL: <https://cutt.ly/J5WPTHu> (дата звернення: 07.03.2024).

- 16.Офіційний веб-сайт: «TopMediai». URL: <https://www.topmediai.com/app/voice-changer/> (дата звернення: 26.04.2024).
- 17.Офіційний веб-сайт: «Fillout». URL: <https://www.fillout.com/>.
- 18.Інтерактивний музейний проєкт «Відвідай». URL: <https://cutt.ly/85WOBAs> (дата звернення: 07.03.2024).
- 19.Офіційний веб-сайт: «Ideamar». URL: <https://ideamar.ai/room/b45bx5r62sc1qsl> (дата звернення: 08.05.2024).
- 20.Офіційний веб-сайт: «Owlift». URL: <https://www.owlift.com/> (дата звернення: 15.04.2024).

Монографії і статті

- 21.Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2016 рік. Київ : Ін-т педагогіки, 2016. 260 с.
- 22.Антонов Є. В. Геймифікація як засіб підвищення якості освіти: досвід використання комп'ютерних ігор у навчальному процесі. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. 2022. № 9(14). С. 30-42. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/2295/2296> (дата звернення: 26.04.2024).
- 23.Безноско О. Робота з термінами на уроках історії при формуванні історичних понять. *Імідж сучасного педагога*. 2014. № 3. С. 55-56. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv (дата звернення: 20.04.2024).
- 24.Веркалець Т. «Хмари слів» як метод формування основних предметних компетентностей на уроках історії. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 5 (194), С. 80–84. URL: http://isp.poippo.pl.ua/article/view/214979/pdf_99 (дата звернення: 26.03.2024).
- 25.Використання можливостей Google Earth і Arcgis Online на уроках географії : магістерська робота. Львів, 2023. 64 с. URL:

- <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/01/SHCHerbyna-zaoch-diploma-014-07-master-2023.pdf> (дата звернення: 22.03.2024).
26. Власов В. Прийоми формування хронологічного складника історичної предметної компетентності учнів основної школи. *Вісник ЗНУ*. 2016. № 2. С. 127–128. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/714776/1/Власов2.pdf> (дата звернення: 25.04.2024).
27. Власюк М. А. Історична компетентність у контексті формування національно-патріотичного виховання учнів (на прикладі вивчення теми «Український самостійницький рух у роки Другої світової війни»: магістерська робота. Івано-Франківськ, 2023. 64 с. URL: <http://lib.pu.if.ua:8080/handle/123456789/17530?mode=full> (дата звернення: 18.04.2024)
28. Гладенко В. В. Візуалізація на уроках історії України з теми «Наш край» засобами онлайн-сервісів. *Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал*. 2022. № 3. С. 38–55. URL: <https://september.moippo.mk.ua/index.php/sept/issue/view/13/17> (дата звернення: 26.03.2024).
29. Десятов Д. Формування просторової компетентності учнів у процесі навчання історії. *Наукові записки*. 2012. № 17. С. 82-89. URL: <http://surl.li/uhell> (дата звернення: 10.04.2024).
30. Десятов Д. Формування хронологічної компетентності учнів у процесі навчання історії. *НАУКОВІ ЗАПИСКИ НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 2. С. 82-86.
31. Драновська С. Інфографіка як сучасний засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках історії. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін*: науково-педагогічний журнал. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2018. № 6. С. 14-17. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/5427/1/Dranovska.pdf> (дата звернення: 26.04.2023).

32. Комаров В. О. Методика розвитку логічного мислення шестикласників на уроках історії Стародавнього світу. *Історія в школах України*. 2009. №3. С. 9-13. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/4819> (дата звернення: 26.05.2024).
33. Косило М. Формування хронологічної компетентності засобами ІКТ : курсова робота. Івано-Франківськ, 2023. 37 с.
34. Маєвський О. Політичні плакат і карикатура як засоби ідеологічної боротьби в Україні 1939–1945 рр : монографія. Київ : НАН України, Ін-т історії України, 2018. 267 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000014592>.
35. Малієнко Ю. Б. Інтегрування ключових компетентностей у зміст історичної освіти. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 4. С. 91-98.
36. Омельчак Т. Формування інформаційної компетентності учнів на уроках історії. *Проблеми дидактики історії*. 2017. Вип. 8. С. 159-170.
37. Ремех Т. О. Розвиток історичної компетентності десятикласників засобами підручника історії України. *Проблеми сучасного підручника*. 2019. Вип. 23. С. 244–258. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719395>
38. Рудічева Н. К. Формування аксіологічної компетентності як психологічно-педагогічна проблема. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки. 2023. №4 (358). С. 51–59. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/57642012-2740-4a14-8465-32b2a50b5593/content> (дата звернення: 18.04.2024).
39. Смагін І. І. Рівнева диференціація складових предметної компетентності з історії в підручниках для старшокласників. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. пр. / ред. О. М. Топузов. 2012. С. 708–713. URL: https://old.zippo.net.ua/data/files/KafMetNavPredm/NaukRobota/2_Smagin_II_PredmKomp.pdf (дата звернення: 17.04.2024).

40. Степанова Н. М. Особливості формування предметних компетентностей з історії в 5 класі. Практичні заняття з історії у 5 класі. С. 17. URL: <http://surl.li/gtnnj> (дата звернення: 26.03.2024).
41. Терно С. О. Формування історичних понять в учнів 9-го класу загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2003. 30 с.
42. Третьякова О. Формування просторової компетентності та картографічних умінь учнів на уроках громадянської та історичної освітньої галузі. *Освіта Сумщини*. 2023. № 2 (58). С. 1-5. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/162607798.pdf>.
43. Харченко А. Формування ключових компетентностей учнів на уроках історії. *Модернізація освітнього процесу в сучасних закладах освіти* : зб. наук. пр. Одеса, 2022. С. 122–124.
44. Як штучний інтелект змінює шкільну освіту: результати дослідження Малої академії наук і Projector Institute. *JAS.Ukraine*. URL: <https://man.gov.ua/en/about/news/yak-shtuchnij-intelekt-zminyuue-shkilsnu-osvitu-rezulstati-doslidzhennya-maloyi-akademiyi-nauk-i-projector-institute> (дата звернення: 26.03.2024).
45. Design personalised number plates as a revision exercise. *Tarr's Toolbox*. URL: <https://www.classtools.net/blog/design-personalised-number-plates-as-a-revision-exercise/> (date of access: 26.04.2024).
46. Classtools.net: a powerful teacher toolbox!. *englishteaching101*. URL: <https://englishteaching101.com/classtoolsnet-a-powerful-teacher-toolbox/> (дата звернення: 26.04.2024).
47. Consensus AI-powered Academic Search Engine. Consensus: AI Search Engine for Research. URL: <https://consensus.app/> (date of access: 06.05.2024).
48. How to memorize things fast: 11 memorization techniques. *Zapier*. URL: <https://zapier.com/blog/better-memory/#music-mnemonics> (дата звернення: 26.03.2024).

Матеріали конференцій

- 49.Бабич М. Лайфхаки на уроках історії. *Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін* : матеріали XI Міжнар. науково-практ. конф., м. Харків, 13 черв. 2024 р. Харків, 2019. С. 3–4. URL:http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_vsesv_hist/Zb_Akt_pyttann/zbirnyk_metod_conf_2019.pdf (дата звернення: 26.03.2024).
- 50.Гребешова А. Г., Олефіренко Н. В. Практичний досвід використання навчальної інфографіки. *Матеріали XX науково-методичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених «Наумовські читання», присвяченої 300-річчю з дня народження Григорія Сковороди:* , м. Харків, 3–4 листоп. 2024 р. Харків, 2023. С. 436.
- 51.Гуртова О. Є. Розвиток інформаційної компетентності в старшій школі у ході вивчення історії тоталітарних держав ХХ ст. *Актуальні питання історії України, всесвітньої історії та методик їх викладання* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 19 трав. 2023 р.) / Міжнар. економ.-гуманіт. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука. – Рівне : МEGУ, 2023. – С. 140-143. URL: https://dspace.megu.edu.ua:8443/jspui/bitstream/123456789/3989/1/Zbirnyk_materialiv_konferencii_2023-140-143.pdf (дата звернення: 13.04.2024).
- 52.Крашеніннік І. В., Звонарьова А. А. Використання онлайн-сервісу Gamilab для організації дидактичних ігор у закладах професійної освіти. *Інноваційні практики наукової освіти матеріали* : матеріали Всеукр. науково-практ. конф., м. Київ, 8–11 груд. 2021 р. Київ, 2021. С. 277-280.
- 53.Мороз П. В. Історична предметна компетентність учнів старшої школи: визначення та складники. *Реалізація компетентнісно орієнтованого*
- 54.*навчання в освіті: теоретичний і практичний аспекти*: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародно науково-практичної конференції (м. Київ, 4 листопада 2019 р.), м. Київ. Київ: Педагогічна

- думка, 2019. С. 211–214. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/719398/> (дата звернення: 10.04.2024).
55. Подшивалов М. Застосування історичних джерел на уроках історії України задля формування інформаційної компетентності у здобувачів закладів загальної середньої освіти. *Студентські історичні студії*: зб. наукових праць студентів. Глухів, Глухівський НПУ ім. О URL: <http://46.201.250.252/bitstream/handle/123456789/2865/166-175.pdf?sequence=1> (дата звернення: 05.04.2024).
56. Чорна С., Шмигун К. Карта як засіб формування просторової компетентності школярів при вивченні регіональної складової курсу історії. *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії* : матеріали Всеукр. науково-практ. конф., м. Запоріжжя, 10 трав. 2023 р. Запоріжжя, 2023. С. 199–200.
57. Шикаренко І. В. Використання онлайн-сервісів у роботі з обдарованими учнями у період дистанційної форми навчання. *Проектування індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога в контексті Концепції «Освіта впродовж життя»* : зб. тез доп. науково-практ. конф. з міжнар. участю, м. Краматорськ. Вінниця, 2020. С. 284. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi65/0048192.pdf#page=230> (дата звернення: 26.04.2024).
58. Шишкевич О. Розвиток творчих здібностей учнів та аксіологічної компетентності під час вивчення предметів освітньої галузі «суспільствознавство». *Навчально-дослідницька діяльність дітей: досвід організації, дидактичні напрацювання, особливості формування навчально-дослідницьких умінь* : Всеукр. наук-практ. конф., м. Кіровоград, 9 квіт. – 10 трав. 2014 р. 2014. С. 206.

Підручники і посібники

59. Баханов К. О., Ницета В. А. Життєтворчі проекти в навчанні історії України : посібник для вчителя. Харків : Основа, 2008. 108 с.

- 60.Баханов К. О. Організація особистісно-орієнтованого навчання. Порадник молодого вчителя : посібник. Харків: Основа, 2008. 159 с.
- 61.Левітас Ф. Л., Салата О. О. Методика викладання історії : практикум для вчителя. 6-те вид. Харків : Основа, 2007. 112 с.
- 62.Малієнко Ю. Б. Методика компетентісно орієнтованого навчання всесвітньої історії у 7-му класі : метод. посіб. Київ : ТОВ КОНВІ ПРІНТ, 2018. 96 с.
- 63.Методика викладання історії та історичних дисциплін : словник – довідник / уклад. Л. Г. Яновська. Одеса : 2020. 100 с.
- 64.Мокрогуз О. П. Інноваційні технології на уроках історії. Харків : Основа, 2007. 192 с.
- 65.Мороз П.В., Мороз І.В. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі : методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.
- 66.Носенко Т.І. Інформаційні технології навчання : начальний посібник. Київ: Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2011. 184 с.
- 67.Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. Компетентісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : навч. посіб. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.
- 68.Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі. Генеза, 2006. 328 с.
- 69.Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання : метод. посіб. для студ. / уклад.: Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатович, В. М. Шwirка. Старобільськ, 2015. 112 с.
- 70.Стефанюк Г. В. Розвиток історичного та логічного мислення на уроках історії : навч.-метод. посіб. ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2018. 62 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

План-конспект з предмета «Всесвітня історія»

Урок 36 Дата: 04. 03. 2023 р. **9-А клас**

Тема: Японія наприкінці ХІХ - поч. ХХ ст.

Мета:

Навчальна:

- розкрити суть реформ 70-80-х рр. ХІХ ст. і з'ясувати їх наслідки/*інформаційна*;
- проаналізувати ключові аспекти соціально-економічного та політичного розвитку Японії в період Мейдзі/*інформаційна*;
- розглянути процес реформування суспільно-політичного устрою та охарактеризувати зовнішню політику країни/*інформаційна*;
- розкрити зміст понять: «політика самоізоляції», «сьогунат», «самурай», «ліберальна партія», «партія реформ», «революція мейдзі»/*інформаційна*.

Розвивальна: розвивати:

- вміння учнів орієнтуватися в історичному часі (на основі усного опитування, Wordwall, прийом «Мікрофон», групова робота, вправа «Генератор ідей», вправа «Кишені знань, Ideamar, Canva, Owlift) /*хронологічна*;
- використовувати цифрові технології для пошуку потрібної історичної та соціальної інформації, її добору, перевірки, впорядкування і поширення (на основі роботи з поняттями, самостійна робота з підручником вправа «Генератор ідей», вправа «Кишені знань, Ideamar, Canva, Owlift)/*інформаційна*;
- за самостійно. визначеними критеріями добирати інформацію для виконання завдання, аргументувати свій вибір (вправа «Генератор ідей», вправа «Кишені знань, Ideamar, Canva, Owlift)/*інформаційна*;
- позначати на карті історичні події та об'єкти, перебіг подій, явищ, процесів (на основі роботи з картою, Think Link)/*просторова*;
- будувати усні висловлювання щодо історичних подій і явищ (на основі усних відповідей, прийом «Мікрофон»)/*мовленнєва*;

- аналізувати, пояснювати історичні факти, формулювати теоретичні поняття, положення, концепції (на основі усних відповідей, письмова робота, робота з поняттями, прийом «Мікрофон» Wordwall) */логічна;*
- навички роботи з командою та співпраці (групова робота, вправа «Генератор ідей», «Кишені знань»);
- порівнювати й оцінювати факти і діяльність історичних осіб з позиції загальнолюдських та національних цінностей (усне опитування, вправа «Генератор ідей», «Кишень знань», «Автор книги», творче завдання, DELL-2)*/аксіологічна, логічна;*
- розвивати навички роботи з поняттями (самостійна робота з поняттями, Owlift)*/інформаційна, логічна.*

Виховна:

- виховувати повагу до історичної спадщини людства (на основі реформ імператора Мейдзі)*/аксіологічна, загальнокультурна;*
- генерувати нові ідеї, оцінювати їх переваги і ризики наводити історичні приклади впливу інновацій на суспільне життя (на основі запозичення Японією передового досвіду інших країн)*/аксіологічна, інноваційна*
- формувати повагу до законів і традицій, досвіду інших народів, релігій та культур*/соціальна;*
- оцінювати вплив історичних подій на суспільне життя (на основі економічного розвитку Японії в другій половині XIX ст.)*/підприємливість та фінансова грамотність;*
- виховувати повагу до культурного розмаїття та спадщини різних народів (на основі інформації про те, що Японія запозичувала іноземний передовий досвід, пристосовуючи його до місцевих умов)*/аксіологічна, загальнокультурна.*
- виховувати повагу до історичного минулого*/аксіологічна, загальнокультурна;*
- виховувати патріотизм, національну свідомість (на основі інформації про відданість японців імператору та прагнення до зміцнення своєї держави) */аксіологічна, громадянська.*

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручник «Всесвітня історія», 9 клас, Олександр Гісем, Олександр Мартинюк. – 2022, презентація, роздатковий матеріал, ноутбук

Основні дати: заколот самураїв під проводом Сайго Такаморі; (1877), приєднання Кореї до Японії; (1910), Портсмутський мирний договір; (1905), «Відкриття» Японії; (1854), відновлення імператорської влади; (1868)

Основні поняття: «політика самоізоляції», «сьогунат», «самурай», «ліберальна партія», «партія реформ», «революція мейдзі».

Основні постаті: Токутава, Мацухіто

План уроку:

1. Крах політики самоізоляції
2. Революція (переворот) Мейдзі
3. Реформи 70-80 х років.
4. Особливості економічного розвитку
5. Зовнішня політика доби Мейдзі

Хід уроку:

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
1 хв.	I. Організаційний момент.	Учитель перевіряє готовність класної кімнати та класу до уроку: комплектування необхідного навчально-методичного забезпечення, присутність учнів. Педагог також організовує робочі місця школярів, оглядаючи наявність підручників, робочих зошитів, письмового приладдя тощо.		
7 хв.	II. Перевірка домашнього завдання.		<p>Письмова робота (Wordwall) Дуалістична монархія - це... Монархія - це... Урядовий курс - це... Соціальні реформи - це...</p> <p>Робота з картою (Google Earth) Позначте межі дуалістичної монархії (Кальмук С.); Позначте новостворені держави (Кішук І.); Покажіть на карті основні події російсько-турецької війни 1877-1878 років.</p>	Логічна

<p>3 хв.</p>	<p>III. Мотиваційний етап.</p>	<p>Учитель повідомляє учням тему уроку та навчальні цілі, які потрібно розглянути, намагається допомогти учням зрозуміти, чому це важливо та корисно вивчати на уроці на основі життєвих позицій та вподобань вчителя</p>	<p>Метод "Асоціації"</p> <p>Уважно розгляньте хмару слів та скажіть, про яку країну ми будемо сьогодні говорити (VCI).</p>	<p>Логічна</p>
<p>3 хв.</p>	<p>IV. Актуалізація опорних знань.</p>		<p>Метод «Мікрофон»</p> <ul style="list-style-type: none"> - Яку епоху ми зараз вивчаємо (Дякун С.) ? - Які характерні риси цієї епохи? (Сич П.) - Хто і коли прибув до Японських островів першими? (1543 р., представники Португалії) (Овдієнко М.) - Які зміни відбулися в Японії після з'явлення європейців у Далекому Сході? (Кіщук І.) - Коли та з якої причини уряд Японії прийняв рішення "закрити" 	<p>Логічна, Хронологічна, Інформаційна, Просторова</p>

			<p>країну від світу? (1639 р.) (<i>Бардич І.</i>)</p> <p>- Як вплинула "закритість" країни на її подальший розвиток? (<i>Надійвська Х.</i>)</p>	
23 хв.	IV. Вивчення нового матеріалу.	<p style="text-align: center;">1. Крах політики самоізоляції</p> <p>Друга половина XIX ст. в історії Японії відома як "Реставрація Мейдзі" - боротьба із сегунатом і повернення влади до імператора Мацухіто (Мейдзі) у 1867-1868 рр. До середини XIX ст. Японія залишалася закритою для іноземців і розвивалася за власними традиціями, які корінням сягали середньовіччя.</p> <p>У березні 1854 р. під загрозою прямої американської інтервенції сегунські представники підписали в Канагаві перший японо-американський договір, за яким Японія "відкривалась" американським кораблям і товарам. За кілька років аналогічні договори Японії нав'язали Англія, Франція, Нідерланди і Росія. Сегунат змушений був відмовитися від політики самоізоляції, встановити із західними державами дипломатичні відносини, відкрити для вільної торгівлі та відвідування порти Нагасаки, Сімода і Хако-дате.</p> <p>Освічені кола самураїв розуміли, що Японія відстала від країн Заходу за роки самоізоляції й</p>	<p>- Які події спричинили необхідність для Японії відмовитися від політики самоізоляції? (<i>Кіщук І.</i>)</p> <p>- Яким чином договір із США вплинув на політику Японії щодо зовнішніх відносин? (<i>Овдієнко М.</i>)</p> <p>- Які країни також нав'язали Японії подібні договори і що це означало для країни? (<i>Надійвський М.</i>)</p> <p>- Чому освічені кола самураїв виступали за повалення сегунату і відновлення імператорського правління? (<i>Медвідь С.</i>)</p> <p style="text-align: center;">Робота з поняттями</p>	<p><i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна,</i></p>

	<p>потребує модернізації. Вони виступили за повалення сегунського режиму і відновлення прямого імператорського правління. Щоб утримати ситуацію під контролем сегунський режим вдався до терору.</p> <p style="text-align: center;">2. Революція (переворот) Мейдзі</p> <p>Наростав рух селян та міщан, що вимагали вигнання іноземців з країни.. У Японії почалася громадянська війна, ускладнена відкритою іноземною інтервенцією.</p> <p>Ускладнення сегунату викликало народні повстання. Померши сегун Іємоті, імператор Комей підтримував компроміс з Токугава. Новим імператором обрали Мацухіто, який підтримував ліквідацію сегунату і модернізацію країни за європейським зразком. Мацухіто став імператором в 14 років і вів Японію до модернізації, роблячи її однією з найрозвиненіших держав світу.</p> <p>"Реставрація Мейдзі" відкрила шлях до радикального реформування японського суспільства. Молодий імператор співпрацював з</p>	<p>Учні, використовуючи можливості сервісу Owlift самостійно зясовують визначення понять. По завершенню, учні використовуючи нові поняття складають коротку розповідь.</p> <p>- Виділіть причини народного невдоволення (<i>Дякун С.</i>)</p> <p>- Які соціальні зміни відбулися в Японії після Мейдзі реставрації? (<i>Галяс О.</i>)</p>	<p><i>Інформаційна</i></p> <p><i>Логічна</i></p>
--	--	---	--

досвідченими політичними реформаторами. Вони вбачали розвиток західних країн на основі конституціоналізму для забезпечення національної єдності, індустріалізації для матеріального прогресу і вишкolenих військових для національної безпеки.

Перед тим як розпочати огляд історичної постаті учитель вивішує на дошку портрет імператора Мейдзі, не називаючи його імені та не вказуючи на його роль та місце в історії.

- Опишіть свої враження та назвіть підстави й аргументи, на основі яких вони виникли.

Логічна

Завдання для групової роботи

Використовуючи смартфони, наведіть факти із життя Муцухіто. Виграє та команда, яка «згенерує» найбільше прикладів

*Інформаційна,
Логічна*

- Які були основні здобутки

		<p>Учитель розподіляє клас на кілька груп, регламентує час, критерії оцінювання.</p> <p style="text-align: center;">Імператор Мейдзі (Муцухіто)</p> <p>Імператор Муцухіто, який зійшов на престол у юному віці 15 років, став ключовою фігурою в історії Японії. Його правління ознаменувалося епохою Мейдзі, періодом глибоких перетворень, що перетворили Японію з відсталого аграрної країни на потужну індустріальну державу. Завдяки його ліберально-демократичним реформам та прийняттю Конституції 1889 року, Муцухіто заслужив повагу та авторитет як у своїй країні, так і за її межами.</p> <p style="text-align: center;">3.</p> <p style="text-align: center;">Реформи 70-80 х років. Особливості економічного розвитку</p> <p>Наступний пункт вивчення матеріалу учитель пропонує самостійно опрацювати підпункт параграфу.</p>	<p>імператора Муцухіто у державотворенні?</p> <p>Після опрацювання матеріалу підручника учні використовуючи онлайн-сервіс Ideamap заповнюють інтелект-карту:</p> <p style="text-align: center;">https://ideamap.ai/join/nu5f4fekc8a3a4j</p> <p style="text-align: center;">Робота зі схемою</p>	<p><i>Логічна, Аксіологічна</i></p> <p><i>Інформаційна, Логічна</i></p> <p><i>Логічна, Інформаційна</i></p>
--	--	---	--	---

		<p style="text-align: center;">4. Політичний устрій</p> <p>Прийняття Конституції в 1889 році було впливовим результатом реформ, впроваджених під впливом німецького досвіду. Японія перетворилася на конституційну монархію, де імператор мав широкі повноваження, включаючи ініціативу в законодавстві. Парламент складався з двох палат з обмеженим виборчим правом для населення. Встановлено демократичні свободи та громадянські права, хоча парламент не мав повної влади, а уряд відповідав перед імператором. Політичні партії були нечисленними і мали обмежену організаційну структуру. Виникнення профспілок та робітничих рухів ускладнювалося через соціальну структуру суспільства та традиційні норми поведінки.</p> <p style="text-align: center;">5. Зовнішня політика доби Мейдзі</p> <p>Наприкінці XIX століття Японія зрозуміла, що до числа провідних країн світу зможе увійти лише за умови здобуття статусу колоніальної держави. Країна прагнула позбутися нерівноправних договорів, укладених сьогоднішніми та нарівні з</p>	<ul style="list-style-type: none"> - В якому році була прийнята конституція? (Дякун С.) - Що передбачала конституція? (Осташко М.) - Охарактеризуйте особливості політичного устрою <p style="text-align: center;">Фронтальна робота з історичною картою (по завершенню, з використанням ThingLink, учні заповнюють карту)</p> <p style="text-align: center;">Покажіть на карті:</p> <ul style="list-style-type: none"> - місто, яке було столицею Японії до середини 19 ст.; (Кіото) (Надіївський М.) - місто, що стало столицею за правління Муцухіто; (Токіо) (Мосонь А.) - місця основних битв російсько-японської війни; (Порт-Артур, Мукден, Цусімська битва) (Кіщук І.) - острів, за який виникла 	<p style="text-align: center;"><i>Хронологічна, Логічна</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Просторова</i></p>
--	--	---	--	--

		західними державами взяти участь у пограбуванні Китаю. Для цього необхідно було похитнути позиції Росії та захопити Корею.	суперечка між Росією та Японією; (Сахалін) <i>(Галяс О.)</i> - острови, що за умовами російсько-японського договору 1875 р. перейшли до Японії; (Курильські) <i>(Кальмук С.)</i>	
7 хв.	V. Узагальнення та систематизація знань.	Учитель, використовуючи інтерактивну платформу Canva, створює інтерактивні дошки для кожної групи. Завдання: "Наповнити кишені знаннями". Перемагає той, у кого найбільше знань.	<p>Кишені знань (Canva)</p> <p><i>Вправа «Автор книги»</i></p> 	УСІ

			Якби ви були автором підручника, як би ви пояснили значення імператора Мейдзі (Муцухіто) ?	<i>Аксіологічна Логічна</i>
3 хв.	Підсумки уроку	<ul style="list-style-type: none"> - Примусове «відкриття» Японії спонукало до модернізації країни («реформи Мейдзі»). - Реформи дозволили Японії уникнути колонізації та зміцнити міжнародний статус. - Розвиток Японії базувався на поєднанні власних традицій, східного досвіду та західних технологій. - Мілітаризація економіки перетворила Японію на агресивну державу. 	<p style="text-align: center;">«Мікрофон»</p> <p style="text-align: center;">На уроці я...</p> <ul style="list-style-type: none"> - дізнався... - зрозумів... - навчився... - найбільший мій успіх - це... - найбільші труднощі я відчув... - я не вмів, а тепер умію... 	<i>Логічна інформаційна</i>

			<p>- я змінив своє ставлення до...</p> <p>- на наступному уроці я хочу...</p>	
Протягом уроку	Домашнє завдання	Мотивування та оцінювання роботи учнів. Інструктаж домашнього завдання: умови, термін виконання, зазначення критеріїв оцінювання	<p>Повідомлення та інструктування виконання домашнього завдання.</p> <p>Обов'язкове. Опрацювати текст підручника;</p> <p>Творче завдання (за бажанням). 1.Учні, опрацювавши різноманітні історичні джерела, уявляють себе імператором Муцухіто і від першої особи, використовуючи додаток зі штучним інтелектом DELL-2, розповідають про свою діяльність та її важливість.</p> <p>2.Створіть інтерактивне інтерв'ю з якимось важливим діячем того часу (наприклад, Масаоко Нагано або Меїдзі Теннодзо). Використовуйте алгоритми штучного інтелекту для того, щоб система могла відповідати на питання учнів на основі аналізу текстів та документів того періоду (TensorFlow, PyTorch).</p> <p>3. створити власний арт-проект (наприклад, презентацію, відеоролик, віртуальний тур тощо) про Японію наприкінці XIX - поч. XX ст. Вони можуть використовувати інструменти штучного інтелекту для аналізу даних, підбору графічних елементів та створення динамічного вмісту (Microsoft Azure Cognitive Services).</p>	<p><i>Інформаційна</i></p> <p><i>Аксіологічна.</i> <i>логічна</i></p>

«Хмара слів» «Злочини совітів у 1941 р. та РФ у 2022 р.: спільне і відмінне»

"РОСІЯ НЕ БІЛА І ПУХНАСТА. РОСІЯ ТАКА, ЯКОЮ ВОНА Є, І МИ НЕ СОРОМИМОСЯ ПОКАЗУВАТИ СЕБЕ ТАКИМИ, ЯКИМИ МИ Є" - ЛАВРОВ

НІКОЛИ НЕ ЗАБУДЕМО, НІКОЛИ НЕ ПРОБАЧИМО!

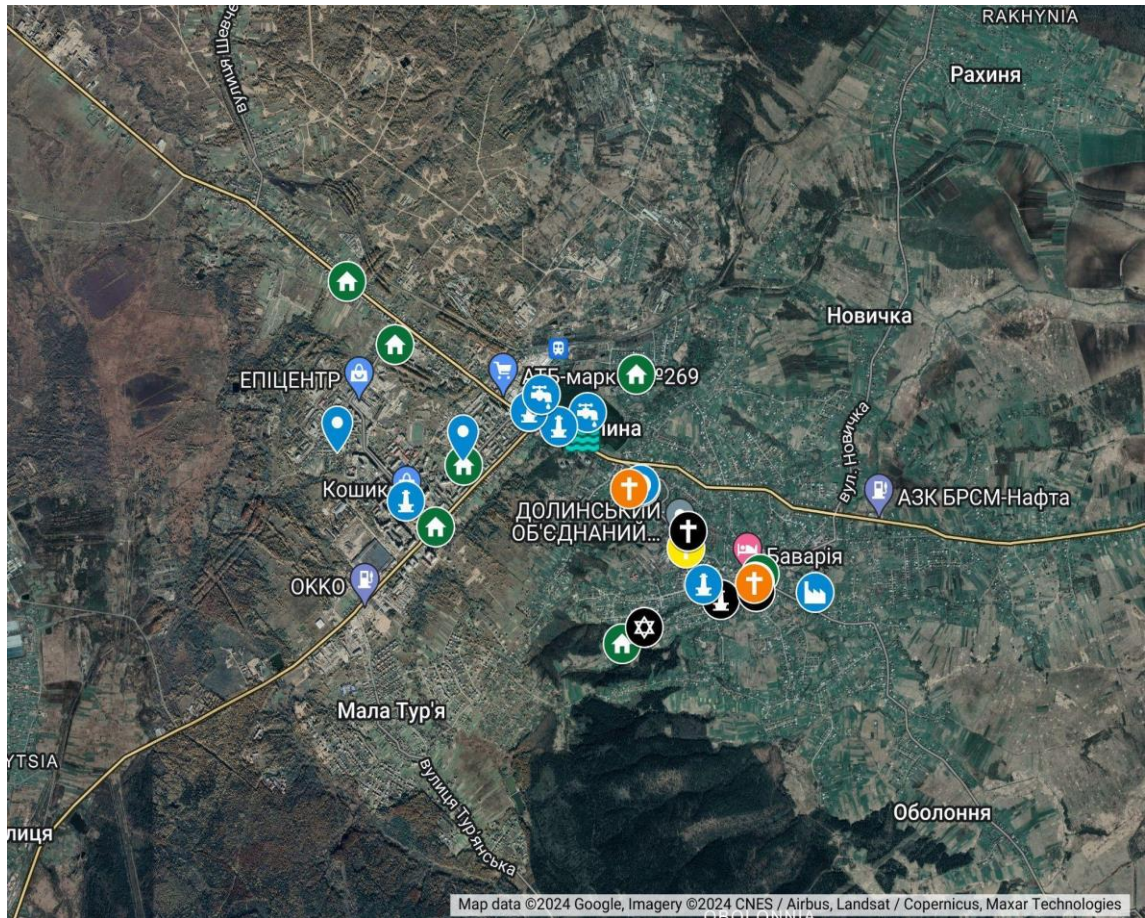
Джерело: розробка автора.

**«Хмара слів» Національно-визвольна війна під проводом Б. Хмельницького
середини XVII ст.**

Джерело: Веркалець Т. «Хмари слів» як метод формування основних предметних компетентностей на уроках історії. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 5 (194), С. 80–84. URL: http://isp.poippo.pl.ua/article/view/214979/pdf_99 (дата звернення: 26.03.2024).

Карта мікротопонімів м. Долина

Джерело: розробка автора. URL:

<https://www.google.com/maps/d/edit?mid=1OWPn02iAbaJf-b05R9JSXqdpnhPDvwwu&usp=sharing>

Таймлайн «Воєнні дії на території України в 1914–1917 рр»

Джерело: розробка автора. URL:

<https://www.thinking.com/scene/1727321201551868390>

Ілюстрація, створена штучним інтелектом, яка візуалізує термін «бенефіція»

Джерело: розробка автора.

Відео «Послання Жанни д'Арк» (приклад завдання для формування аксіологічної компетентності із застосуванням сервісу D-ID)

Джерело: розробка автора. URL:

https://www.canva.com/design/DAGHjkVo0jw/7a9xEdb1CHoSaliZCxJXKQ/watch?utm_content=DAGHjkVo0jw&utm_campaign=designshare&utm_medium=link&utm_source=editor .